

Izvorni znanstveni rad
UDK: 028-05Bogišić, B.
028(091)
027.2(497.584Cavtat)(091)
DOI: <https://dx.doi.org/10.21857/yq32oh2gk9>
Primljeno: 6.11.2020.
Prihvaćeno: 24.2.2021.

KULTURA ČITANJA BALTAZARA BOGIŠIĆA

DANIJELA ERAK

SAŽETAK: Cilj ovoga rada je na temelju relevantne literature, interpretacije materijalnih i sadržajnih karakteristika jednog dijela građe iz knjižničnog fonda Zbirke Baltazara Bogišića u Cavtatu, odabrane korespondencije i sačuvanih potvrda o kupovini i posudbi knjiga, barem donekle rekonstruirati čitalačke navike Baltazara Bogišića. Odgovori na istraživačka pitanja poput što je i kako čitao, kako je dolazio do pojedinih naslova, s kojim je sve namjerama sakupljao knjižnu građu te zašto neke od analiziranih primjeraka nije ni otvorio omogućili su smještanje Baltazara Bogišića u kontekst povijesti knjige i čitanja. Samim time određen je i njegov čitateljski profil.

Ključne riječi: Baltazar Bogišić, Zbirka Baltazara Bogišića, knjižnica, povijest knjige, povijest čitanja

Key words: Baltazar Bogišić, Baltazar Bogišić Collection, library, history of the book, history of reading

Uvod

U našoj i europskoj povijesti Baltazar Bogišić nadasve je poznat kao pravni povjesničar posvećen proučavanju slavenskog običajnog prava i kao autor *Opšteg imovinskog zakonika za knjaževinu Crnu Goru*. Povjesničari, pravnici, etnografi i drugi stručnjaci zanimali su se dosad za najrazličitije aspekte njegovog privatnog i profesionalnog života, a bogata biblioteka, arhiv i druga građa iz Zbirke u Cavtatu i danas privlače mnoge istraživače. Bogišićem kao čitateljem, međutim, nije se još nitko bavio. Ako smo uistinu “ono što čitamo”, kako tvrdi

---

Danijela Erak, dipl. konzervator-restaurator tekstila i prvostupnica povijesti. Adresa: Dr. Ante Starčevića 17, 20000 Dubrovnik; e-mail: erak.danijela@gmail.com

---

strastveni ljubitelj knjiga Alberto Manquiel u *Povijesti čitanja*,¹ onda nam Bogišićeva biblioteka, koja se sastoji od preko 5.000 jedinica tiskane građe, zasigurno ima štošta reći o njegovim čitalačkim navikama. Iz biblioteke je izdvojen jedan manji dio knjiga i periodičnih publikacija koji su, uz izbor pisama iz bogate korespondencije i račune za knjige iz Bogišićeva arhiva, poslužili kao osnova ovom radu. Utvrđivanjem materijalnih i sadržajnih karakteristika odabranih naslova i njihovom interpretacijom dobiven je uvid u Bogišićeve interese, a zapisi na marginama govore o razini interesa za pojedino djelo. Analizom posveta, kupoprodajnih ugovora i slične arhivske građe došlo se do zaključaka o načinima nabave pojedinih naslova, a nešto o tome kako se Bogišić odnosio prema problemu nedostupnosti knjige široj publici i što je u tom smislu poduzimao poznato je iz dosad objavljene znanstvene literature o njegovim naporima u vezi osnivanja javnih biblioteka. Slika Bogišića kao čitatelja dopunjena je spomenima o knjigama iz njegove (auto) biografije te je sve navedeno stavljeno u kontekst povijesti knjige i čitanja.²

Čitanje i knjiga u (auto)biografiji Baltazara Bogišića

Baltazar Bogišić rođen je 1834. godine u jednoj od imućnijih cavtatskih trgovačkih obitelji,³ a djetinjstvo je proveo u obiteljskoj kući koju je krajem 18.

¹ Alberto Manguel, *A History of Reading*. London: Flamingo, 1997: 173.

² Krajem 19. i početkom 20. st. proučavanjem knjiga, i to isključivo njezinim materijalnim karakteristikama, bavili su se uglavnom anglosaksonski povjesničari. Interdisciplinarni pristup po prvi put ponudili su sredinom 20. st. Lucien Febvre i Henri-Jean Martin koji su naglasak stavili na socijalnu dimenziju predmeta njihova proučavanja. Krajem 70-ih i početkom 80-ih godina 20. stoljeća, ujedinjavanjem različitih istraživačkih interesa, problematika nastajanja i proizvodnje knjige stavljena je u još širi kontekst. Više o povijesti knjige vidi u: Robert Darnton, »What is the history of books?«, u: *The Kiss of Lamourette: Reflections in Cultural History*. New York-London: W. W. Norton & Company, 1991: 107-135; Robert Darnton, »First Steps Toward a History of Reading.«, u: *The Kiss of Lamourette: Reflections in Cultural History*. New York - London: W. W. Norton & Company, 1991:154-187; Robert Darnton, »What is the History of Books? Revisited.« *Modern Intellectual History* 4/3 (2007): 495-508; Roger Chartier, *The Order of Books: Readers, Authors, and Libraries in Europe between the Fourteenth and Eighteenth Centuries*. Stanford: Stanford University Press, 1994; Roger Chartier, *Inscription & Erasure: Literature and Written Culture from the Eleventh to the Eighteenth Century*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2007; David Šporer, *Uvod u povijest knjige. Temelji pristupa*. Zagreb: Leykam International, 2015; David Šporer, »Proučavanje recepcije i povijest čitanja.« *Dani Hvarškoga kazališta* 42/1 (2016): 228-246.

³ Baltazarov otac Vlaho bio je jedan od 54 Konavljana koji su na imovinskoj osnovi dobili pravo glasa na prvim izborima 1848. godine. Niko Kapetanić i Nenad Vekarić, »Podrijetlo Balda Bogišića.«, u: *Hereditas rerum croaticarum ad honorem Mirko Valentić*, ur. Alexander Buczynski i Stjepan Matković. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2003: 70.

stoljeća po dolasku u Cavtat iz Konavala sagradio njegov djed Baldo Ivanov Bogišić.⁴ U prvom autobiografskom konceptu Bogišić je zapisao da je već kao petogodišnjak “svome slijepomu no bogatome djedu” čitao crkvene molitve i mise, a prva slova počeo je učiti s četiri godine, i to u ženskoj školi u Cavtatu jer ga u javnu školu prije šeste godine nisu htjeli primiti.⁵ Baltazar inače “bijaše osobiti ljubimac svoga djeda (...) praćaše ga u crkvu, na šetnju, u baštinu, on mu vodjaše i imovinske račune, - a kako je već u trinaestoj godini bio i tjelesno i umno razvit više nego koji mladić od osamnaest, - on predstavljao katkad djeda i pred sudom u prostijim parnicama.”⁶

Unatoč tome Bogišićev otac, a sve iz straha da mu jedini muški nasljednik “nebi zgodnom prilikom (...) iz doma umakao”, nije dopuštao sinu polaganje završnih ispita.⁷ Teško je Bogišiću palo i to što mu se otac namrgodio čuvši da je umalo pobijedio na natjecanju za prijevod Tacitove *Vita Agricolae*.⁸ Vlaho Baldov Bogišić dopustio je ipak umnožavanje kućne biblioteke koliko je god to imućnost obitelji dopuštala, a “novaca je bilo”, pa je tako Bogišić “tratio u knjige priličnu godišnju svotu”. Bogata mu je knjižnica, prema vlastitim riječima, “pružala izobilja bar mrtvih učitelja umjesto živih”.⁹ Odrastajući tako uz generaciju koja je još pamtila dane Republike, gdje se “u svakoj vlastelinskoj, a i poboļjoj pućanskoj kući smatrala biblioteka kao nekakvo pokućstvo”,¹⁰

⁴ Valtazar Bogišić, »Autobiografija.«, u: *Spomenica Dra Valtazara Bogišića o tridesetogodišnjici njegove smrti*. Dubrovnik: Izdanje Odbora za komemoraciju 30-god. smrti Dra Valtazara Bogišića, 1938: 62.

⁵ Valtazar Bogišić, »Bogišićevi autobiografski koncepti.«, u: *Spomenica Dra Valtazara Bogišića o tridesetogodišnjici njegove smrti*. Dubrovnik: Izdanje Odbora za komemoraciju 30-god. smrti Dra Valtazara Bogišića, 1938: 36.

⁶ V. Bogišić, »Autobiografija.«: 64.

⁷ V. Bogišić, »Bogišićevi autobiografski koncepti.«: 42.

⁸ U priopćenju odbora za dodjelu nagrada dodano je da bi mu, da je kojim slučajem ostao vjerniji originalu umjesto što je na nekim mjestima parafrazirao, pripala prva nagrada. Osim latinskog, Bogišić je još u najranijem djetinjstvu učio talijanski, francuski i njemački, a služio se i ćirilicnim pismom. Prvu knjigu iz koje je naučio ćirilicu dobio je od Ivana Zafrona (biskup u Šibeniku 1863-1872. i Dubrovniku 1872-1881.) koji je podučavao sve predmete u nižoj gimnaziji i bio jedini koji se uopće služio tim pismom u Cavtatu. Bogišić će, doduše, u *Autobiografiji* zaboraviti da i njegov učitelj vlada ćirilicom, pa će reći kako su baš njega zvali kao tumača svaki put kada bi sud dobio pismo od Hasan-bega iz Trebinja ili odnekud drugo iz Bosne i Hercegovine. V. Bogišić, »Autobiografija.«: 35, 66-67, 69; V. Bogišić, »Bogišićevi autobiografski koncepti.«: 42; Ivan Ostojić, »Centralno bogoslovsko sjemenište za Dalmaciju.« *Crkva u svijetu* 4/5-6 (1969): 398.

⁹ V. Bogišić, »Bogišićevi autobiografski koncepti.«: 38; V. Bogišić, »Autobiografija.«: 67.

¹⁰ Valtazar Bogišić, *O preuredjenju narodnoga Muzeja u Zagrebu*. Zagreb: Brzotiskom Antuna Jakića, 1866: 11.

njegova je “manija za učenjem” time barem donekle bila zadovoljena. Iako mu se u tom trenutku *život posvećen* znanosti možda i činio nedostižnim, grof Niko Veliki Pucić (1820-1883), koji je na njega izvršio golem utjecaj, usmjeravao ga je uvijek prema tom idealu.¹¹ Bogišić ga naziva jednim od najučenijih ljudi u Dalmaciji, a spominje i da je u svojoj biblioteci imao poznati gimnazijski program po kojemu su se ravnale sve gimnazije u Austriji,¹² pa je tako bio vrlo dobro upoznat s tekstovima koji su se učenicima tada preporučivali. Mladi se Bogišić sasvim sigurno koristio Pucićevom bibliotekom, a kako je prijateljvao i s drugim ljudima od knjige,¹³ bit će da su mu bila otvorena vrata više privatnih knjižnica u Dubrovniku. Od javnih biblioteka djelovale su one “Jezuitah, Franjevacah i Dominikovacah”, a za potonju će mnogo kasnije reći kako “ima riedkosti takovieh, kakovieh se ni u Vatikanu naći nemogaše”.¹⁴ O odnosu prema knjigama koje je u to vrijeme čitao ponajbolje svjedoči jedna epizoda koje se prisjeća u autobiografskim zapisima. Radi se o članku *Belgrado* iz Pombine talijanske enciklopedije na koju je bio pretplaćen,¹⁵ a u kojem je uočio neke nepravilnosti. To ga je u tolikoj mjeri razljutilo da je o tome pisao redakciji, a uredništvo je uvažilo ne samo njegove primjedbe već i ispravke koje im je na upit poslao.¹⁶ Kao dječaka privlačile su ga još i *Vukove zbirke narodnih umotvorina*, a zanimao se i za staru dubrovačku književnost.¹⁷

Nenadana i prerana očeva smrt u 47. godini života uklonila je očekivanja da mladi Bogišić nastavi obiteljske poslove i otvorila mu je put prema daljnjem obrazovanju. Tako se on, sredivši obiteljske (ne)prilike, zaputio u Veneciju. Tamo je u liceju Sv. Katarine, danas *Liceo Marco Foscarini*, u 22. godini života

¹¹ Za osnovne biografske podatke i uputu na literaturu o odnosu Bogišića i Pucića vidi Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika, svezak 6 – Odabrane biografije (Pi-Z)*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2015: 59-63.

¹² *Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Oesterreich*. Wien, 1849. (Organizacijske osnove gimnazija i realnih škola u Austriji). Više o školskim izvješćima (programima) vidi u: *Štefka Batinić*, »Zbirka školskih izvješća Hrvatskog školskog muzeja.« *Muzeologija* 48/49 (2007): 223-231.

¹³ U »Autobiografiji« spominje grofa Meda Pucića, Pera Budmanija, msgr. Joza Bonu, dr. Leppeša, Luja pl. Serragli, L. Kukuljicu, A. i I. Kaznačića, I. Galjufa, Pera Franasovića. V. Bogišić, »Autobiografija.«: 68.

¹⁴ V. Bogišić, *O preuredjenju narodnoga Muzeja u Zagrebu*: 11-12.

¹⁵ Radi se o *Nuova enciclopedia popolare italiana* u izdanju knjižarske kuće Pomba u Torinu. Prilikom dopisivanja s uredništvom Pombine *Enciklopedije* Bogišić je imao priliku upoznati se i s Matijom Banom. V. Bogišić, »Autobiografija.«: 68-69.

¹⁶ V. Bogišić, »Autobiografija.«: 68-69.

¹⁷ V. Bogišić, »Autobiografija.«: 69-70.

položio ispit zrelosti.¹⁸ O daljnjem izboru školovanja presudila je knjiga Eugena Lerminiera o učenju prava uz pomoć povijesne metode, koju je Bogišić pročitao odmah po završetku gimnazije, odnosno netom prije upisa na pravni fakultet.¹⁹ Studij prava u Beču, Berlinu i Münchenu sa studijskim boravcima u Giessenu, Heidelbergu i Parizu, završio je prije svoje tridesete godine. Potom je 1862. stekao doktorat iz filozofije, a dvije godine kasnije i iz pravnih znanosti.²⁰ Kako su mu dani bili ispunjeni učenjem, kao student dizao se prije zore jer se jedino tada, kaže, mogao posvetiti grčko-rimskim klasicima i prevođenju Schlossove svjetske povijesti.²¹ Ono malo slobodnog vremena što mu je preostalo posvetio je posjetima muzejima gdje su ga posebno privlačile umjetničke, arheološke, geološke i paleontološke zbirke, a kao ljubitelj muzike često je prisustvovao koncertima, osobito najvažnijih slavenskih glazbenika (tzv. *Besjede*).²²

Bogišić se nakon završenih studija, po preporuci Metela Ožegovića i Franca Miklošiča, zaposlio kao suradnik u bečkoj dvorskoj biblioteci gdje je od 1863. bio zadužen za slavensku književnost.²³ Za taj je posao od Miklošiča dobio svjedodžbu za staroslavenski jezik, a tu prvi put spominje da “od svijeh pak slovenskih jezika (...) imade početke”.²⁴ Od toga je već u prvoj godini radnog staža potpunije izučio “češki, poljski, ruski i manje grupe slovenskih jezika”,²⁵ a boravci u Beču, Parizu, Odesi i drugim mjestima nedvojbeno su doprinijeli većoj fluentnosti lokalnih jezičnih izričaja. U Beču je bez ikakvih prepreka mogao napredovati i u struci i izvan nje, a ostvario je i neka nova poznanstva, pa ne čudi da se osjećao “kako riba u vodi”.²⁶ Bibliotekama je ostao opčinjen do kraja života, a njihovom osnovnom zadaćom smatrao je “širenje prosvjete u svakoj struci naukah sve što je više moguće, i to u sve većoj mjeri, u koliko je god narod do sada u prosvjeti više zaostao”.²⁷ Vlastitim je naporima

¹⁸ V. Bogišić, »Bogišićevi autobiografski koncepti.«: 39, 43; V. Bogišić, »Autobiografija.«: 70-73.

¹⁹ Radi se o djelu: Eugène Lerminier, *De l'influence de la philosophie du XVIIIe siècle sur la législation et la sociabilité du XIXe*. Paris: Prévost-Crocius, 1833; V. Bogišić, »Autobiografija.«: 74.

²⁰ V. Bogišić, »Bogišićevi autobiografski koncepti.«: 43; V. Bogišić, »Autobiografija.«: 59, 74-79.

²¹ Radi se o djelu: Friedrich Christoph Schlosser, *F. C. Schlosser's Weltgeschichte: für das deutsche Volk*. Frankfurt am Main: F. Barrentrapp, 1844; V. Bogišić, »Autobiografija.«: 76.

²² *Besjede* su se održavale u Beču, a priređivao ih je poznati češki kapelnik Förchtgott-Tovačevski. V. Bogišić, »Autobiografija.«: 75.

²³ U carskoj knjižnici u Beču ostao je do 1868. godine, kada prihvaća ponudu za mjesto školskog savjetnika za Banatsko-srijemsku vojnu krajinu. Više u: V. Bogišić, »Autobiografija.«: 82-86.

²⁴ V. Bogišić, »Autobiografija.«: 77.

²⁵ V. Bogišić, »Autobiografija.«: 77.

²⁶ V. Bogišić, »Bogišićevi autobiografski koncepti.«: 43-44; V. Bogišić, »Autobiografija.«: 59, 77-78.

²⁷ V. Bogišić, *O preuredjenju narodnoga Muzeja u Zagrebu*: 27.

osnovao dvije, jednu za bečko društvo *Slovanská Besěda* (1865) i drugu u Odesi (1871),²⁸ a da je bilo po njegovom, bilo bi ih i više. Intenzivno se, naime, bavio mišlju o osnivanju muzeja ili biblioteke za sve Slavene u kojoj bi se imalo “sabrati sve, što bi se ticalo Slavena i što bi moglo služiti za spoznavanje kulture i povijesti slavenskih naroda”.²⁹ Tu je ideju 1863. iznio u radu *O preuredjenju narodnoga Muzeja u Zagrebu* gdje, između ostaloga, tvrdi da “obrazovanosti jednoga naroda jedno od najvjernijih mjerila jest bogatstvo duševnih proizvoda u knjigah; to jest, broj, veličina i uredba njegovih javnih bibliotekah”.³⁰ Potom, kad govori o razlozima osnivanja zagrebačke muzealne knjižnice, kaže i ovo: “Koliko bi se obrazovanih ljudi po manjih mjestih (...) našlo, koji, kad bi imali potrebna sredstva, rado bi prionuli na učenje i usavršenje u kakvoj znanstvenoj struci za koju čute u sebi neku sposobnost i nagnuće, i koje upravo radi nedostatka sredstva u njih se utrne i umrtvi! Ako je istina, što se kaže: da prilika i sredstva čine čovjeka, to je najistinitije o knjigah: ni najveći geniji bez pomoći knjigah nebi bili to, što su postali.”³¹ Nažalost, realizacija ove ideje naišla je na otpor, o čemu svjedoči i jedno Jagićevo pismo upućeno Bogišiću te iste godine: “Vaš predlog o biblioteci uvažavaju u nas ljudi osobito, ali za sada neće se moći ništa učiniti i jer kako austrijska vlada ili bolje rekav bivši Ivan Mažuranić kancelar nas jadne Hrvate uplašio te nismo za ovih s[vih] godina duševne podpore nikakve dobili van progonjenje pravopisno – boje se naši ljudi, da išta dira u vladine predloge, da bi nam može bit čitavu stvar zabranila. Dakle mi ćemo biti sretni i presretni, ako za ovaj trenutak bar temelj položimo i uz zadnju pripomoć i zaštitu moći će se Vaši priedlozi i kasnije izvesti.”³² Pored osnivanja zagrebačke muzealne knjižnice, *želja* mu je bila i da se njegova osobna knjižnica iskoristi kao temelj za osnivanje javne biblioteke u Dubrovniku. O tome je pisao dubrovačkoj općini: “Rečena će općina, dodavši knjižnici, koju joj ja ostavljam, sve knjige i bibliotečne materijale, koje je iz drugih izvora dobila, ili će dobiti unaprijeda, iz toga će svega čim skorije, a najdalje za četiri godine, o svom trošku osnovati stalnu javnu biblioteku, u gradu ili u predgrađima,

²⁸ Društvo *Slovanská Besěda* osnovano je 1862. godine, a među osnivačima se spominje i Bogišić. V. Bogišić, »Autobiografija.«: 80-81; Bogišić je za Odesku biblioteku sastavio i statut: Valtazar Bogišić, *Ustav slavjanskoj biblioteki v' Odessě*. Odesa: [s. n.], 1871.

²⁹ V. Bogišić, *O preuredjenju narodnoga Muzeja u Zagrebu*: 27.

³⁰ V. Bogišić, *O preuredjenju narodnoga Muzeja u Zagrebu*: 8.

³¹ V. Bogišić, *O preuredjenju narodnoga Muzeja u Zagrebu*: 29-30.

³² Zbirka Baltazara Bogišića u Cavtatu (dalje: ZBB), Bogišićeva korespondencija, III/1, Pismo Vatroslava Jagića Bogišiću (Zagreb, 1866?); također vidi: Nikola Ivanišin, »Jagićeva pisma Valtazaru Bogišiću.« *Arhivski vjesnik* 4-5 (1961-1962): 19.

odrediti za nju prilične prostorije, naznačiti upravnika i privremeni odbor”,³³ no ni ta njegova zamisao nije urodila plodom. Napokon, bibliotekarska su ga iskustva nagnala da u gore spomenutom radu ostavi zapis i o svojem odnosu spram knjiga: “Da sam slučajno članom jedne velike biblioteke, iz toga neće nitko još htjeti zaključiti, da sam ja kakav biblioman (...) jer tko god je imao priliku po bliže poznati suhoparne bibliotekarske radnje morat će sa mnom priznati da nebibliotekar može biti bibliomanom, a bibliotekar naprotiv, nebi bilo nikakvo čudo, kad bi k bibliophobiji nagnuo.”³⁴ Bogišića kao knjigomrsca, međutim, teško je i zamisliti, bit će prije da se time želio našaliti i ostaviti dojam skromnosti.

Analizom građe do profila čitatelja

Knjige su očigledno bile nužnost bez koje Bogišić, kako u privatnom, tako i u profesionalnom smislu, nije mogao djelovati, a na sačuvanim fotografijama i portretima često je prikazan okružen upravo policama prepunim različitih tiskovina koje se danas čuvaju u Zbirci Baltazara Bogišića u Cavtatu koju je nakon njegove smrti utemeljila Marija Bogišić-Pohl. Riječ je o više od 15.000 naslova knjiga, brošura, časopisa, novina, inkunabula te starih rukopisa i zemljopisnih priručnika.³⁵ Za potrebe ovog rada korišteni su njegova biblioteka,³⁶ arhiv³⁷ i izbor pisama iz bogate korespondencije koja je, s obzirom na gotovo nepreglednu količinu od preko 10.000 pisama, ograničena na pisma Vatroslava Jagića,³⁸

³³ Namjera mu je bila i osnivanje posebne zaklade za održavanje dubrovačke biblioteke. Rafo Bogišić, »Dvije neostvarene zamisli Baltazara Bogišića.« *Mogućnosti* 10/56 (1956): 810-811.

³⁴ V. Bogišić, *O preuredjenju narodnoga Muzeja u Zagrebu*: 8.

³⁵ <http://www.zavoddbk.org/zbirka-balda-bogisica/> (pristup: ožujak 2018).

³⁶ Inventarna knjiga Bogišićeve biblioteke sadrži 5.141 unos od kojih neki čini više bibliotечnih jedinica. U biblioteci se pored toga čuva i oko 4.000 neevidentiranih brošura i separata. Vladimir Mošin, »Izvjestaj o radu na uređenju Bogišićeva arhiva u Cavtatu.« *Ljetopis JAZU* 59 (1954): 16.

³⁷ ZBB, Bogišićev naučni arhiv, kutija XXXI/9

³⁸ Vatroslav Jagić (1838–1923), hrvatski slavist. Autor je velikog broja znanstvenih radova (oko 700) koje je objavljivao u raznim edicijama JAZU-a (*Starine, Rad, Stari pisci hrvatski*) i u mnogim svjetskim časopisima. Utemeljio je i uređivao *Archiv für slavische Philologie* (1875-1920), poznat kao Jagićev Arhiv, a s F. Račkim i J. Torbarom pokrenuo je časopis *Književnik* (1864-66). Posebice ga je zaokupljao postanak i razvoj prvoga slavenskoga književnog jezika. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=28503> (pristup: veljača 2021).

Velimira Gaja,³⁹ Mijata Stojanovića⁴⁰ i Antonija degl'Ivellija,⁴¹ čije se knjige s osobnim posvetama Bogišiću nalaze među analiziranom građom. Uzevši u obzir ograničen pristup zbirci te obujam knjižnične građe, bilo je potrebno odrediti kriterije za odabir knjiga za obradu. Izdvojeni su stoga naslovi iz Bogišićeve biblioteke koji su tiskani za vrijeme njegova života (1834-1908), i to unutar granica Banske Hrvatske i Hrvatsko-slavonske Vojne krajine (do 1881) te s područja Dalmacije. Inače, 1835. godina, dakle godina neposredno nakon Bogišićeva rođenja, uzima se kao jedna od važnijih prijelomnica u povijesti knjige u Hrvatskoj jer nakon nje dolazi do ključnih promjena u korištenju hrvatskog standardnog jezika odnosno u tehnologiji proizvodnje knjiga, što ovo razdoblje čini vrlo zanimljivim za proučavanje.⁴² Vremenskim i teritorijalnim ograničavanjem istraživačkog uzorka došlo se do 445 naslova knjiga i periodičnih publikacija. Provedena žanrovska i jezična analiza odabrane građe te uvid u zapise na marginama pojedinih djela osvijetlili su Bogišićev odnos prema sadržaju knjige, dok je analiza sačuvanih računa za knjige, odabrane korespondencije i osobnih posveta osvijetlila načine na koje je Bogišić obogaćivao sadržaj svoje biblioteke. Kako je riječ isključivo o domaćim izdanjima tiskanim za vrijeme Bogišićeva života, istraženi uzorak ne predstavlja u potpunosti Bogišićeve interese već daje tek naslutiti njegovu zainteresiranost za domaću tiskarsku produkciju, koja čini gotovo 10% njegove biblioteke. Cjelovita bi se slika dobila obradom literature i na stranim jezicima, odnosno obradom sveukupne građe od koje je sastavljena Bogišićeva biblioteka.

---

³⁹ Velimir Gaj (1845-1902), sin Ljudevita Gaja, pisac i jedan od pokretača *Danice ilirske* (1863-67). Osim toga, pokretač je i *Književne zabave hrvatsko-srbske* (1868-72). <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=21008> (pristup: veljača 2021).

⁴⁰ Mijat Stojanović (1818-1881), pisac i zapisivač usmene književnosti. Pisao je domoljubne pjesme, prigodnice, poslovice, zagonetke i pripovijetke. Usmene priče objavljivao je u *Danici ilirskoj*, kalendarima i izdanjima za puk. <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=58213> (pristup: veljača 2021).

⁴¹ Antonio degl'Ivellio (1839-1927), pravnik i političar. Djelovao je kao sudac u Zadru i Splitu te kao predsjednik okružnog suda u Dubrovniku. Bio je carski i kraljevski dvorski savjetnik. <http://www.plemstvo.hr/obitelji/deglivellio> (pristup: veljača 2021).

⁴² Jasna Tingle, »Istraživanja povijesti knjige u hrvatskim časopisima u razdoblju od 2001. do 2010.« *Libellarium* V/1 (2012): 5.

Načini nabave knjiga

“Mnogo je načina, kako da se biblioteka umnoži, ali su najglavniji: kupovina, darovi i ostavštine (...) a našli bi se novci i putem potpisivanja.”⁴³ To su bili Bogišićevi prijedlozi za “popunjavanje i nabavljanje novih knjigah” za zagrebačku muzealnu knjižnicu o kojoj je već bilo riječi. Iako za najveći dio naslova iz njegove biblioteke nije moguće utvrditi kako su i kada u nju pristigli, poneki sačuvani kupoprodajni ugovori, novinski isječci reklama za prodaju, izbor iz korespondencije i druga arhivska građa upućuju upravo na gore navedene načine.

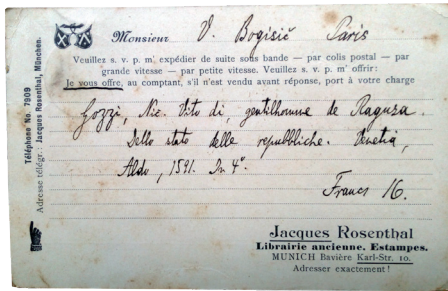
Kupljene knjige

O kupljenim knjigama i inkunabulama svjedoče brojni računi koje je na Bogišićevo ime izdalo nekoliko knjižara, knjigotiskarnica i antikvarijata iz raznih europskih gradova. Riječ je o praškim *Knihkupectví Dr. Grégr & Ferd. Dattel*, *Knihkupectví I. L. Kobber i Knihtiskárni F. Šimáčka* te bečkim *Gerold et Comp.*, *N. S. Kovatschhoff*, *Miethke & Wawra*, *Alexander Posonyi* i *Franz Xav. Hollnsteiner*. Bogišić je knjige naručivao i iz antikvarijata *Emila Berndta* u Odesi, kupovao ih je u pariškoj *Librairie Ch. Delagrave* i *C. Fayat* smještenoj u *Rue des Saints Pères* na broju 73, tek nekoliko vrata udaljenoj od njegovog pariškog stana.⁴⁴ Na istu mu je adresu iz *Jacques Rosenthal*, *Librairie ancienne* iz Münchena, čiji se brojni katalogi knjiga i inkunabula također čuvaju u cavtatskoj zbirci,⁴⁵ pristiglo djelo Nikole Gučetića *Dello stato delle repubbliche secondo la mente di Aristotele* tiskano u Veneciji 1591. godine. Nekoliko računa došlo je iz Venecije, točnije iz *Libreria Antiquaria Editrice* Lea S.

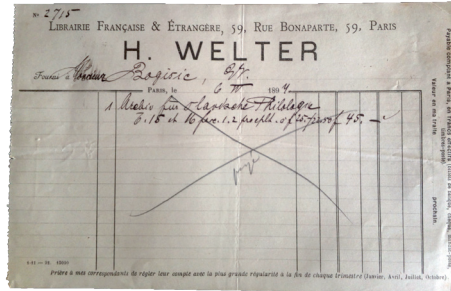
⁴³ Mogućim načinom opskrbljivanja knjižnom građom smatrao je i posuđivanje privatnih biblioteka javnim zavodima na određeni rok. O tome kaže sljedeće: “Dotična korporacija preda svoju biblioteku kao na *commodatum* javnomu zavodu, a ovaj jamči korporaciji pravo svojnosti posudjene biblioteke, kao neke posebne cjeline, obveže se držati je u posebnome dobro naznačenu odsjeku i čuvati u najboljem redu, da bi je mogao, kad izteče rok, za koji je bila posudjena, ako ne bude opet taj rok produljen, povratiti isto onako, kako je i primio.” V. Bogišić, *O preuredjenju narodnoga Muzeja u Zagrebu*: 18-19.

⁴⁴ Baltazar Bogišić trideset je godina iznajmljivao stan u *Rue des Saints-Pères* na broju 71/4 u Parizu (1876-1907), što potvrđuje i njegova dugogodišnja kućepaziteljica Mathilde Gauthier. Claude Grbeša, Alain Plantey, Franjo Šanjek i Stane Đivanović, »Postavljanje spomen-ploče Baltazaru Bogišiću u povodu 175. obljetnice rođenja. Pariz, 18. prosinca 2009.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 49 (2011): 340.

⁴⁵ ZBB, Bogišićev arhiv, kutija XXXI/9.

Slika 1a. Račun za djelo Nikole Gučetića: *Dello stato delle repubbliche secondo la mente di Aristotele* kupljeno od: Jacques Rosenthal, Librairie ancienne iz Münchena (ZBB, Bogišićev naučni arhiv, kutija XXXI/9)

Slika 1b. Račun za *Archiv für slavische Philologie* iz: Librairie Française & Étrangère, 59 Rue Bonaparte, Paris: H. Welter (ZBB, Bogišićev naučni arhiv: kutija XXXI/9)

Olschkija s kojim se Bogišić često dopisivao.⁴⁶ Ipak, najviše mu ih je uručeno iz pariške *Librairie Française & Étrangère H. Welter* gdje je u razdoblju od 16. ožujka 1892. do 6. travnja 1894. godine u sedam navrata nabavio 14 pojedinačnih naslova. Među njima se nalazi i račun za *Archiv für slavische Philologie* njegovog dobrog prijatelja Vatroslava Jagića.

Njih dvojica dopisivali su se dugi niz godina,⁴⁷ a među bogatom korespondencijom nalazi se i nekoliko pisama koja svjedoče o knjigama koje je Bogišić nabavljao upravo preko Jagića. U jednom od pisama iz Bogišićeva bečkog perioda (1869. ili 1870)⁴⁸ Jagić Bogišiću nabraja koje mu sve knjige, časopise i periodične publikacije, tko i za koliko novaca šalje. U Beč su tom prilikom iz Zagreba stigla čak četiri paketa, a koji dan kasnije “u posebnom zamotku” i

⁴⁶ ZBB, Bogišićev arhiv, kutija XXXI/9.

⁴⁷ Njihova prepiska čuva se u Bogišićevoj zbirci u Cavtatu (sign. III/1-104), a sastoji se od ukupno 99 pisama i 5 dopisnica Jagića Bogišiću te dva Bogišićeva pisma Jagiću. Pisma obuhvaćaju razdoblje od 1866. (prvo Jagićevo pismo Bogišiću nije datirano, ali se iz konteksta može pretpostaviti da se radi o navedenoj godini) do 1906. godine. Od toga su objavljena sva Jagićeva pisma i dopisnice Bogišiću: N. Ivanišin, »Jagićeva pisma Valtazaru Bogišiću.«: 9-97.

⁴⁸ ZBB, Bogišićeva korespondencija, III/27, Pismo Vatroslava Jagića Bogišiću (Zagreb, 1869-1870?). Jagić u prethodnom pismu (III/26) spominje tiskanje periodične publikacije *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti 2* (1868), dok se u sljedećem pismu (III/28) referira na tiskanje knjige iz Akademijina niza *Stari pisci hrvatski s djelima (Šiška) Menčetića i (Džore) Držića* izdana 1870. Također, knjiga Šime Ljubića *Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske na podučavanje mladeži II*, koju Jagić šalje Bogišiću tiskana je 1869. Prema tome, pismo je moralo biti napisano 1869. ili 1870. godine. Također vidi: N. Ivanišin, »Jagićeva pisma Valtazaru Bogišiću.«: 35-37.

Theinerova *Monumenta*.⁴⁹ Od toga se u cavtatskoj zbirci i danas čuvaju četiri knjige Stanka Vraza,⁵⁰ prvo izdanje časopisa *Bosanski prijatelj...*,⁵¹ sedam svezaka *Arkiva za povjestnicu jugoslavensku*,⁵² Sabljarov *Miestopisni rječnik kraljevinah Dalmacije Hèrvatske i Slavonije*,⁵³ “Život Zrinskoga”,⁵⁴ “knjige Ljubiceve”⁵⁵ te jedno Kačićevo djelo.⁵⁶ Neke od knjiga s popisa nisu navedene u inventarnoj knjizi Bogišićeve biblioteke, pa je nemoguće znati gdje su završile, no riječ je o sljedećim djelima: *Pojavi u zraku...* Ivana Perkovca, *Osvetnici* Grge Martića,⁵⁷ *Biljarstvo...* Bogoslava Šuleka,⁵⁸ *Sievak Zrinjske zvijezde...* (predgovor napisao Vatroslav Jagić), *Odlomci iz državnoga prava hrvatskoga za narodne dynastie* Franje Račkoga, *Teuta Dimitrija Demetra*,⁵⁹ *Odkritje Amerike...* Joachima Heinricha Campe te Daničićev *Rječnik iz književnih starina srpskih*.⁶⁰

⁴⁹ Možda *Stari povijesni spomenici ugarske crkve (Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia...*, I–II, 1859–62), a vjerojatnije *Stari spomenici povijesti Južnih Slavena (Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia...*, I–II, 1863).

⁵⁰ Riječ je o prva četiri od ukupno pet *Dela Stanka Vraza* tiskanih u Matici ilirskoj od 1863. do 1868. To su: *Djulabije: ljubezne ponude za Ljubicu* (sign: B I 1/61a), *Glasi iz dubrave žerovinske i Gusle i tambura* (sign: B I 1/62), *Narodne pèsni ilirske, koje se pèvajuu po Štajerskoj, Kranjskoj, Koruškoj i zapadnoj strani Ugarske* (sign: C V 3/5) i *Razlike pjesme* (sign: B I 1/64).

⁵¹ *Bosanski prijatelj: časopis saderžavajući potrebite koristne i zabavne stvari* 1/1 (1850); sign: B XII 3/9. Uređivao ga je Ivan Frano Jukić.

⁵² Sign. E II 3/2, E II 3/3, E II 3/4, E II 3/5, svezak 6. nedostaje ili je zametnut, E II 3/7, E II 3/8.

⁵³ Vinko Sabljar, *Miestopisni rječnik kraljevinah Dalmacije Hèrvatske i Slavonije*. [Zagreb]: [s. n.], 1866. (sign: B VI 4/14).

⁵⁴ Vjerojatno je riječ o djelu: Pavao Ritter Vitezović, *Pavla Vitezovića Senjskoga, Zlatoga viteza, Oddiljenja sigetskoga četiri dijela: s uvodom o životu, činih i smerti Nikole kneza Zrinjskoga*. Zagreb: Štampano pri Franji Suppanu, 1836. (sign: B II 3/26).

⁵⁵ Vjerojatno je riječ o: Šime Ljubić, *Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske na podučavanju mladeži II*. iz 1869. godine (sign. B V 2/22) i *Pregled hrvatske poviesti: (izvadak iz Ogledala književne poviesti jugoslavjanske)* iz 1864. godine (sign. E III 2/26).

⁵⁶ U cavtatskoj se Zbirci čuvaju dva djela Andrije Kačića Miošića, a to su *Korabljica Pisma svetoga...* (sign. C II 2/47) i *Razgovor ugodni naroda slovinskoga...* (sign. C XII 2/46). Vjerojatno je riječ o jednom od ova dva djela.

⁵⁷ Od istog autora u Zbirci se čuvaju *Narodne pjesme bosanske i hercegovačke / skupio Ivan Franjo Jukić Banjalčanin i Ljubomir Hercegovac (Fr. Grga Martić)* iz 1858. godine (sign. C V 2/44).

⁵⁸ U ZBB se čuva Šulekov *Jugoslavenski imenik bilja* iz 1879. godine (sign. B VI 2/10).

⁵⁹ Jedino djelo spomenutog pisca koje se nalazi u Bogišićevoj biblioteci je *Doktora D. Demetra Dramatička pokušenja - Dio parvi* iz 1838. godine (sign. II 3/22).

⁶⁰ Đuro Daničić, *Rječnik iz književnih starina srpskih I–III*. Beograd: Državna štamparija, 1863–1864. Nekolicinu naslova odnosno autora koji se spominju u istom pismu nije moguće odgonetnuti bez potpunih podataka. Primjerice, jedan od autora čije djelo Bogišiću preko V. Jagića šalje F. Rački je Sladović. Moguće je da je riječ o jednom od sljedećih autora odnosno djela: Emanuel Sladović, *Uputa u pjesmenu umjetnost*. Zagreb: Matica ilirska, 1852; Emanuel Sladović, *Povesti biskupijah*

Nešto kasnije, 18. siječnja 1871. knjižara Svetozara Galca poslala je Bogišiću popis knjiga s naznačenom cijenom za djela Frana Kurelca (*Runje i pahljice, Fluminensia ili Koječega na Reci i Stope Hristove*), Gundulićev *Osman i Veza Naše pravice* Bogoslava Šuleka, koji se i danas nalaze pohranjeni u Bogišićevoj zbirci u Cavtatu.⁶¹ Osim što je do informacija o knjigama na prodaju dolazio preko prijatelja, u Cavtatu se čuva i nekoliko novinskih isječaka s podcrtanim naslovima za koje je Bogišić očigledno bio zainteresiran, no u knjižnici ih danas nema.⁶² Napokon, da je Bogišić kupovao knjige jasno je i iz jednostavne činjenice da je u svojoj bogatu biblioteku uložio mnogo novaca.⁶³

Posuđene knjige

Među odabranom građom ističu se tri potvrde o radu u čitaonici od 4. rujna 1880. godine.⁶⁴ Iako potvrde ne sadrže puno ime ustanove, sasvim je izgledno da je riječ o bivšoj knjižnici Britanskoga muzeja koja se danas nalazi u sastavu Britanske knjižnice.⁶⁵ Prema vlastitim riječima, Bogišić je često boravio u Londonu upravo zbog njihovih bogatih biblioteka i izvrsnih uvjeta rada u njima,⁶⁶

---

senjske i m odruške ili krbavske. Trst: Tiskom austrianskoga Lloyda, 1856; Antun Zacharias Sladović, *Praktische Anleitung zur Gebührenbemessung der Verlassenschaften und der Gutsabtretungen mit VorBehalten: mit vielen Beispielen erläutert*. Varaždin: [s. n.], 1860. Od ostalih autora, odnosno djela ili časopisa/periodičnih publikacija koje je Bogišić tom prilikom primio spominju se Reutz-Walter (moguće je da se radi o jednom autoru ili nakladniku), *Dubrovnik, Iz muzeja i Prienos* (moguće je da je riječ o djelomičnom naslovu) te jedna "kanonikova knjiga" ("kanoniku" F. Račkom 1870. iz tiska su izišli *Bogomili i patareni*, no možda je riječ o već spomenutom djelu *Odlomci...*).

⁶¹ Sign: C III 1/4, C V 3/36, A I 5/4, C II 2/26, D III 2/35.

⁶² Na isječcima su podcrтана sljedeća djela: *Ancient Proverbs and Maxims From Burmese Sources* (James Gray, 1866), dva volumena *A collection of stories (Taken from the Kitab El-Aghani) te Proverbs and Common Sayings of the Chinese* (Arthur H. Smith), koja su se našla u *Trübner's Record Advertiser: New Oriental Series* iz 1889. godine. U *Notes & Queries* iz iste godine izišla je reklama za *Proverbs, Sayings, and Comparisons in various languages* (James Middlemore, 1887) za koju je Bogišić također bio zainteresiran. Kako su svi navedeni naslovi objavljeni na engleskom jeziku, tako se nisu našli među odabranom građom, no ipak svjedoče o načinu nabave knjiga odnosno o načinu dolaska do informacija o knjigama na prodaju. ZBB, Bogišićev naučni arhiv, kutija XXXI/9

⁶³ To naglašavaju Rafo Bogišić i Cvito Fisković, »Kulturno značenje Bogišićeva muzeja u Cavtatu.«: 23; Bogišić, »Dvije neostvarene zamisli Baltazara Bogišića.«: 810.

⁶⁴ ZBB, Bogišićev naučni arhiv, kutija XXXI/9

⁶⁵ O povijesti Britanske knjižnice vidi: <https://www.britannica.com/topic/British-Library> i <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=9552> (pristup: veljača 2021).

⁶⁶ Bogišić u pismu 1907. godine Stojanu Novakoviću iz Pariza u Beograd (osam mjeseci prije smrti): "Uostalom, ja ovdje u Londonu koji je tako blizak Parizu (6 časova puta) radim bolje nego igdje; biblioteke su prebogat baš i za moje studije, a i udešene su za rad kako nigdje na jevropskom kopnu;

a tog se ljeta, s ciljem proučavanja *common lawa* u okviru rada na *Opštem imovinskom zakoniku za knjaževinu Crnu Goru*, odlučio na studijski boravak u trajanju od šest tjedana.⁶⁷ Pod kupolom knjižnice Britanskoga muzeja Bogišić je u rukama 4. rujna imao nekoliko knjiga. Riječ je o sintezi upravne znanosti *Die Verwaltungslehre (Thl. 1-7)* Lorenza von Steina (primjerci koje je Bogišić listao i danas se čuvaju u Britanskoj knjižnici, što se vidi po staroj signaturi 5510.cc. koja je na potvrdi prekrížena; slika 2),⁶⁸ *Tractatus de justitia universalis per aphorismos*, odnosno francuski prijevod 8. knjige *O dostojanstvu i napretku znanosti* Francisa Bacona, a koja se bavi engleskim pravnim sustavom,⁶⁹

---

uprav sam za to u predašnjih godina ja često ovamo dolazio.” C. Fisković, »Kulturno značenje Bogišićeva muzeja u Cavtatu.«: 35; Branimir Janković, »Odnos prestižnih profesija i društva u 19. stoljeću na primjeru Franje Račkog, Stojana Novakovića i Baltazara Bogišića.«, u: *Baltazar Bogišić i njegovo doba u intelektualnohistorijskoj perspektivi*, ur. Drago Roksandić i Branimir Janković. Zagreb: FF Press; Poslijediplomski doktorski studij moderne i suvremene hrvatske povijesti u europskom i svjetskom kontekstu Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2012: 71.

⁶⁷ Dalibor Čepulo, »Baltazar Bogišić i engleska škola povijesne i poredbene jurisprudencije (H. S. Maine, F. Pollock, P. Vinogradoff).« *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu* 45/3 (1995): 322, 327.

⁶⁸ Lorenz von Stein, *Die Verwaltungslehre. Thl. 1-7*. Stuttgart: [s.n.], 1865-1868. [http://explore.bl.uk/primo_library/libweb/action/search.do?jsessionid=F1C4BB3D67724D64EA20F5A6B7BA1963?pag=bak&indx=1&ct=&viewAllItemsClicked=false&selectedLocation=&elementId=2&frbrVersion=&indx=3&fn=search&tabs=moreTab&dsent=0&recIds=BLL01003489547&scp.scps=scope%3A\(BL-CONTENT\)&vl\(2084770704UI0\)=any&displayMode=full&tb=t&mode=Basic&vid=BLVU1&renderMode=poppedOut&ct=display&recIds=2&tab=local_tab&srt=rank&doc=BLL01003489547&dum=true&vl\(freeText0\)=Stein%20verwaltungslehre&dstmp=1613836261566&doc=BLL01003489547](http://explore.bl.uk/primo_library/libweb/action/search.do?jsessionid=F1C4BB3D67724D64EA20F5A6B7BA1963?pag=bak&indx=1&ct=&viewAllItemsClicked=false&selectedLocation=&elementId=2&frbrVersion=&indx=3&fn=search&tabs=moreTab&dsent=0&recIds=BLL01003489547&scp.scps=scope%3A(BL-CONTENT)&vl(2084770704UI0)=any&displayMode=full&tb=t&mode=Basic&vid=BLVU1&renderMode=poppedOut&ct=display&recIds=2&tab=local_tab&srt=rank&doc=BLL01003489547&dum=true&vl(freeText0)=Stein%20verwaltungslehre&dstmp=1613836261566&doc=BLL01003489547) (pristup: veljača 2021); Lorenz von Stein (1815-1890) smatra se utemeljiteljem znanosti o javnoj upravi u Europi. Dok se u njegovo doba na javnu upravu gledalo kao na oblik upravnog prava, on ju je vidio kao integrirajuću znanost, koja u sebi objedinjava sociologiju, politologiju i javne financije. Christopher Thornhill i Hilligje Gerritina Van Dijk »Public administration theory: justification for conceptualization.«, *Journal of Public Administration* 45/1.1 (2010): 99; Lorenz von Stein bio je njemački pravnik, ekonomist, sociolog, filozof, profesor na sveučilištima u Kielu i Beču. Autor je važnih djela iz područja teorije države, ustavnog prava, upravne znanosti i prava, političke ekonomije i javnih financija, sociologije i povijesti. Među važnijim djelima su *System der Staatswissenschaft (Sustav znanosti o državi, I-II, 1852-57)*, *Die Verwaltungslehre (Upravna znanost, I-VIII, 1865-84)* i dr. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=57969> (pristup: veljača 2021).

⁶⁹ Francis Bacon, *Les Aphorismes du droit, traduits du Latin ... par I. Baudoin. [A translation of the "Tractatus de justitia universalis per aphorismos," extracted from book 8 of the "De Augmentis Scientiarum."]* (*Une offre du chancelier Bacon à son roy, de faire un digeste des loix d'Angleterre.-Du devoir du juge.-Des requestes & des supplians.-De l'expédition des affaires.-Du conseil.*). Paris: [s.n.], 1646. http://explore.bl.uk/primo_library/libweb/action/search.do?fn=search&ct=search&initialSearch=true&mode=Basic&tab=local_tab&indx=1&dum=true&srt=rank&vid=BLVU1&frbrVersion=&tb=t&vl%20freeText0%29=Tractatus+de+justitia+universalis+per+aphorismos+&scp.scps=scope%3A%28BLCONTENT%29&vl%282084770704UI0%29=any&vl%282084770704UI0%29=title&vl%282084770704UI0%29=any (pristup: veljača 2021).

te periodičnu publikaciju *The Nineteenth Century* za prosinac 1877.⁷⁰ Bogišić se u navedenom broju časopisa zanimao za članak *South Slavonians and Rajpoots* H. S. Mainea u kojem autor uspoređuje kućne zadruge južnih Slavena sa sličnim zajednicama u Indiji, pritom obilato citirajući upravo Bogišića.⁷¹

Permission to use the Reading-Room will be withdrawn from any person who shall write or make marks on any part of a printed book, manuscript, or map belonging to the Museum.

Press Mark.	Name of Author, or other Heading of Work wanted.	Place.	Date.	Size.
6025 e C 3	Stein, Lorenz von Die Verwaltungslehre, Zweite Aufl. 1869.	6025 e	1869	8°
(Date) 4 Sept 1880	Bogisic (Signature)			
	C 3 (Number of the Reader's Seat)			

Please to restore each Volume of the Catalogue to its place, as soon as done with.

P.T.O.

Slika 2: Prednja strana potvrde s imenom autora: Stein, Lorenz von, naslovom djela: Die Verwaltungslehre, godinom izdavanja: 1869., datumom korištenja usluge: 4. Sept. 1880., brojem sjedala korisnika: C3 i Bogišićevim potpisom. Listić sadrži i podatke o mjestu u čitaonici na kojemu se navedena knjiga nalazila (2091 f + 453) te o formatu: 8° (ZBB, Bogišićev naučni arhiv, kutija XXXI/9)

⁷⁰ *The Nineteenth Century* bio je britanski periodični časopis kojega je 1877. pokrenuo sir James Knowles. U naslov su 1901. dodane riječi *and after*, a od 1951. do 1972. godine, kada prestaje izlaziti, naziva se *The Twentieth Century*. Časopis je objavljivao analitičke eseje i članke vodećih intelektualaca iz područja znanosti, religije i dr. Mnogi povjesničari smatraju ga jednim od najvažnijih i najuglednijih mjesečnika za ozbiljne teme u posljednjoj četvrtini devetnaestog stoljeća. Priscilla Metcalf, »The Nineteenth Century: a Late Victorian Success.«, u: *James Knowles: Victorian Editor and Architect*. Oxford: Clarendon Press, 1980: 274-351.

⁷¹ Henry Sumner Maine, »South Slavonians and Rajpoots.«, *The Nineteenth Century* 2/10 (1877). Henry Sumner Maine (1822-1888), britanski pravnik i pravni povjesničar te začetnik studija komparativnoga prava bio je profesor građanskog (1847-1854) i međunarodnog (od 1871) prava na Sveučilištu u Cambridgeu te prvi profesor pravne znanosti na Sveučilištu Oxford. Također je predavao rimsko pravo u *Inns of Court* u Londonu. Najpoznatija su mu djela *Ancient Law: Its Connection with the Early History of Society, and Its Relation to Modern Ideas* (1861) i *Early History of Institutions* (1875). <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=38144> (pristup: veljača 2021). Za vrijeme svog boravka u Londonu Bogišić je čak potražio Mainea, no ovaj se u to vrijeme s obitelji nalazio u jednom belgijskom ljetovalištu pa se nisu susreli. Umjesto toga, uslijedilo je njihovo kratko dopisivanje o čemu je opširnije pisao D. Čepulo. Vidi: D. Čepulo, »Baltazar Bogišić i engleska škola povijesne i poredbene jurisprudencije.«: 326-328.

Permission to use the Reading-Room will be withdrawn from any person who shall write or make marks on any part of a printed book, manuscript, or map belonging to the Museum.

Press Mark.	Name of Author, or other Heading of Work wanted.	Place.	Date.	Size.
	Bacon, Francis Title. Tractatus de iustitia universalis.			
(Date) 4 Sept. 1880.	Bogisic (Signature).			
	g. 3 (Number of the Reader's Seat).			
Please to restore each Volume of the Catalogue to its place, as soon as done with.				
[P.T.O.]				

Slika 3. Prednja strana potvrde s imenom autora: Bacon, Francis, naslovom djela: Tractatus de iustitia universalis, datumom korištenja usluge: 4. Sept. 1880., brojem sjedala korisnika: g3 i Bogišićevim potpisom (ZBB, Bogišićev naučni arhiv, kutija XXXI/9)

Permission to use the Reading-Room will be withdrawn from any person who shall write or make marks on any part of a printed book, manuscript, or map belonging to the Museum.

Press Mark.	Name of Author, or other Heading of Work wanted.	Place.	Date.	Size.
2091 f + 453	Periodical Publication. London Title. The Nineteenth Century for December 1877	2091 f + 453	1877...	8°
(Date) 4 Sept. 1880.	Bogisic (Signature).			
	g. 3 (Number of the Reader's Seat).			
Please to restore each Volume of the Catalogue to its place, as soon as done with.				
[P.T.O.]				

Slika 4. Prednja strana potvrde s osnovnim podacima o vrsti građe: periodična publikacija, mjestu izdavanja građe: London, naslovom i brojem: The Nineteenth Century for December 1877. Listić sadrži i podatke o mjestu u čitaonici na kojem se navedena knjiga nalazila (6025e) te o formatu: 8° (ZBB, Bogišićev naučni arhiv, kutija XXXI/9)

O posudbi knjiga govori i korespondencija između Bogišića i njegovih prijatelja i znanaca, od kojih su za potrebe ovog rada izdvojena pisma Vatroslava Jagića i Antonija degl'Ivellija. Potonji u pismu iz veljače 1877. odgovara na jednu Bogišićevu molbu o posudbi knjige: “Napomenuo sam Artali⁷² knjigu

⁷² Špiro Artale (Krf, 1842 - Zadar, 1931), knjigoveža, nakladnik i tiskar. Od 1861. djeluje u Šibeniku, a 1869. oženio se kćerju Franje Salghettija-Driolija (za kratku biografiju F. Salghettija-Driolija vidi bilj. 132) <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=867> (pristup: ožujak 2021).

Zanelle,⁷³ ali mi je on odgovorio da ju je svudar isko bez je naći, da će je još tražiti, te, bude li je našo, da će ti je poslati. Ja ti mogu kazati da će bit puno trudno da je nadje, zašto je više nestalo iztisaka. Ja imam jedan, ali mi služi svakog časa: nego, ako mi obećaješ da ćeš mi je brzo vratiti, ja ću ti poslat moga dje mi budeš pisati. Zdravo!”⁷⁴ U Jagićevim pak pismima čitamo uglavnom o knjigama koje Bogišić šalje njemu na posudbu. To su, primjerice, *Novum Testamentum Graece*,⁷⁵ *Gesta Romanorum*⁷⁶ i dr.⁷⁷

⁷³ Vjerojatno se radi o djelu Giuseppa Zanelle, *Sullo stato delle ipoteche in Dalmazia da tempi antichi sino al presente: Sullo stato delle ipoteche in Dalmazia da tempi antichi sino al presente*. Venezia: G. Cecchini, 1850.

⁷⁴ ZBB, Bogišićeva korespondencija, IV/3, Pismo Antonia Ivellia Bogišiću (Zadar, 24. veljače 1877.)

⁷⁵ Riječ je o 7. izdanju Tischendorfova *Novoga zavjeta*: Constantin von Tischendorf, *Novum Testamentum Graece. Editio Septima*, Lipsiae: Winter, 1859. ZBB, Bogišićeva korespondencija, III/22, Pismo Vatroslava Jagića Bogišiću (Zagreb, 1867?); ZBB, Bogišićeva korespondencija, III/24, Pismo Vatroslava Jagića Bogišiću (Zagreb, 1868?); ZBB, Bogišićeva korespondencija, III/25, Pismo Vatroslava Jagića Bogišiću (Zagreb, 1868?) ili vidi: N. Ivanišin, »Jagićeva pisma Valtazaru Bogišiću.«: 32, 34; Jagiću je knjiga poslužila kod izrade članka koji je i objavljen nedugo potom: Vatroslav Jagić »Gradja za glagolsku paleografiju.« *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 2 (1868): 1-35.

⁷⁶ Johann Georg Theodor Grässe, *Gesta Romanorum, das älteste Märchen- und Legendenbuch des christlichen Mittelalters zum ersten Male vollständig aus dem Lateinischen in's Deutsche übertragen, aus gedruckten und ungedruckten Quellen vermehrt, mit Anmerkungen und einer Abhandlung über den wahren Verfasser und die bisherigen Ausgaben und Uebersetzungen desselben versehen*. Dresden: In der Arnoldischen Buchhandlung, 1842; ZBB, Bogišićeva korespondencija, III/25, Pismo Vatroslava Jagića Bogišiću (Zagreb, 1868?) ili vidi: N. Ivanišin, »Jagićeva pisma Valtazaru Bogišiću.«: 34-35; Jagiću je i ova knjiga poslužila kod izrade članka koji je tiskan u 9. svesku Kukuljevićeva Arkiva iz 1868. godine (str. 65-151), ali i samostalno te iste godine: Vatroslav Jagić, *Prilozi k historiji književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga*. Zagreb: Štamparna Dragutina Albrechta, 1868.

⁷⁷ Jagić u jednom od pisama preko Bogišića moli svog bivšeg profesora slavistike Franca Miklošiča da mu pozajmi jednu knjigu “Tichonravova”, čemu je Bogišić i udovoljio. Vidi: ZBB, Bogišićeva korespondencija, III/23, Pismo Vatroslava Jagića Bogišiću (Zagreb, 1868?); ZBB, Bogišićeva korespondencija, III/26, Pismo Vatroslava Jagića Bogišiću (Zagreb, 1868?) ili: N. Ivanišin, »Jagićeva pisma Valtazaru Bogišiću.«: 33, 35. Nikolai Savvich Tikhonravov (1832-1893), filolog i jedan od najistaknutijih povjesničara ruske književnosti, književni i kazališni kritičar, profesor filologije na Moskovskom sveučilištu, član Akademije znanosti u St. Petersburgu, rektor Moskovskog sveučilišta (1877-83). Po prvi je put objavio mnoga djela staroruske književnosti i jedan je od prvih koji je u obzir uzeo ulogu folkloru u formiranju književnosti. Neki od njegovih poznatijih radova su *Lietopisi ruskoj literaturi i drevnosti* (1859-1863), *Pamyatniki otrečenoj ruskoj literaturi* (1863), *Russkia dramatičeskia proizvedeniia 1672-1725 godov* (1874) i dr. <https://www.prlib.ru/en/history/619631> (pristup: veljača 2021). Iz pisama nije jasno o kojoj je njegovoj knjizi riječ.

Knjige dobivene na dar

Vatroslav Jagić u jednom pismu Bogišiću šalje Daničićev *Rječnik* za koji autor “nehtje novaca primiti”.⁷⁸ Nije posve jasno o kojem se točno *Rječniku* radi, ali s obzirom na to da je pismo napisano između 1869. i 1870. godine,⁷⁹ to nije Akademijin *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, koji počinje izlaziti tek deset godina kasnije,⁸⁰ već najvjerojatnije *Rječnik iz književnih starina srpskih* tiskan u Beogradu 1863-64. godine.⁸¹ Na poklon od Mijata Stojanovića Bogišić je dobio njegovu *Sbirku narodnih posloviceah, riečih i izrazah*,⁸² dok je on njemu zauzvrat poslao svoj rad *Pravni običaji u Slavena*⁸³ na čemu mu se Stojanović u jednom svom pismu zahvaljuje: “Dobio sam Vaše poklonjeno mi djelo ‘Pravni običaji u Slavena’. Liepa hvala. Ono isto nalazim i u Književniku; ali ovako za sebe mnogo je zgodnije.”⁸⁴ O još su se jednoj knjizi Bogišić i Stojanović dopisivali, a riječ je o XXXI. svesku *Bändchen “William Shakespeare’s sämtliche dramatische werke”*.⁸⁵ Stojanoviću je, naime, od sveukupno 43 sveska navedenog djela nedostajao upravo XXXI. pa moli Bogišića za pomoć: “Budite tako dobar, i propitajte ulučivši čas, bili mogo taj svezčić dobiti, i tako cielo djelo dopuniti. Ako bi mogo, bilo bi mi jako milo.”⁸⁶ Bogišić mu je, sudeći po sadržaju sljedećeg Mijatova pisma, vrlo brzo izišao ususret: “Vaše

⁷⁸ ZBB, Bogišićeva korespondencija, III/27, Pismo Vatroslava Jagića Bogišiću (Zagreb, 1868-1870?); također vidi: N. Ivanišin, »Jagićeva pisma Valtazaru Bogišiću.«: 36.

⁷⁹ Vidi bilj. 48.

⁸⁰ Daničić je samostalno uredio Svezak I-IV Akademijina *Rječnika hrvatskoga ili srpskoga jezika*, koji je izdan u razdoblju od 1880. do 1882, a zajedno s Matijom Valjavcem i Perom Budmanijem radio je i na V. svesku iz 1884.

⁸¹ *Rječnik iz književnih starina srpskih* nije obuhvaćen ovim istraživanjem, no uvidom u popis Bogišićeve biblioteke ustanovljeno je da se ne nalazi na popisu, što ipak ne znači da nikad nije bio u Bogišićevu posjedu.

⁸² Mijat Stojanović, *Sbirka narodnih posloviceah, riečih i izrazah*. Zagreb : [s. n.], 1866. Ova se knjiga čuva u ZBB pod signaturom A VII 1/24.

⁸³ Riječ je o: Baltazar Bogišić, *Pravni običaji u Slavena: privatno pravo*. Zagreb: Štamparija Dragutina Albrechta, 1867, odnosno: Dr. Valtazar Bogišić, »O važnosti sakupljanja narodnih pravnijeh običaja kod Slovena.« *Književnik* 3/1 (1866): 1-47; U istom je broju *Književnika* Bogišić objavio i »Naputak za opisivanje pravnijeh običaja, koji u narodu živu.« *Književnik* 3/3: 600-613.

⁸⁴ ZBB, Bogišićeva korespondencija, XXIII/2, Pismo Mijata Stojanovića Bogišiću (Zemun, O Uskrsu 1867.)

⁸⁵ William Shakespeare / Eduard Bauernfeld (Übersetzer), *William Shakspeare’s Saemmtliche Dramatische Werke übersetzt im Metrum des Originals. XXXI (31. Bändchen) Troilus u. Cressida*. Wien: Sollinger, 1825.

⁸⁶ ZBB, Bogišićeva korespondencija, XXIII/2, Pismo Mijata Stojanovića Bogišiću (Zemun, 21. travnja 1867.)

prijateljsko pismo od 29. ožujka o[ve] g[odine] skupa sa poslanim mi 31. svežićem Shakespearovijeh dramatičkih dijela primio sam u svoje vrijeme. Hvala Vam velika na pošiljki.”⁸⁷ U pismu nema spomena o naknadi za knjigu, možda je i nju dobio na dar kao zahvalu za pomoć oko “opisivanja pravnijeh običaja, koji u narodu živu”.⁸⁸ Napokon, i u pismima Antonija degl’Ivellija mogu se pratiti darivanja knjiga. Sam degl’Ivellio od Bogišića je dobio primjerak njegova *Zbornika*: “U ono isto doba, primih od L[avoslava] Hartmana iz Zagreba po tvome nalogu na dar jedan exemplar tvoga dragocijenog *Zbornika*”,⁸⁹ dok je on Bogišiću poklonio primjerak svoga djela o kaznenom postupku: “Ovom istom poštom šaljem ti jedan exemplar moga djela o kaznenom postupniku. Primi je kao biljeg moga prijateljstva, i reci mi slobodno ako ti se čini da šta vriedi.”⁹⁰ Ovo se degl’Ivelliovo djelo i danas čuva u Cavtatu.⁹¹

O knjigama na dar govore i posvete upućene Bogišiću i ispisane rukom autora, uglavnom na koricama ili na naslovnoj stranici. To su *Lira I. i II.* Velimira Gaja,⁹² *Građa za historiju slovinske narodne poezije* Vatroslava Jagića,⁹³ *Sa putovanja* Jurja Kapića⁹⁴ te već spomenute *I motivi del regolamento...* Antonija degl’Ivellija i *Sbirka narodnih posloviceh, riečih i izrazah* Mijata Stojanovića. Na dvije knjige Velimira Gaja Bogišić je bio pretplaćen, no autor je i te knjige opremio posvetom. U *Liri I.* napisao je: “Gospodinu prof[esoru] dru. V[altazaru] Bogišiću u znak domorodne ljubavi”, dok na koricama *Lire II.* stoji: “Gospodinu Valtazaru Bogišiću na prijatan pogovor sa svesrdnim i smjernim pozdravom poklanja Velimir Gaj.”

⁸⁷ ZBB, Bogišićeva korespondencija, XXIII/3, Pismo Mijata Stojanovića Bogišiću (Zemun, 16. svibnja 1867.)

⁸⁸ ZBB, Bogišićeva korespondencija, XXIII/2, Pismo Mijata Stojanovića Bogišiću (Zemun, 21. travnja 1867.)

⁸⁹ Baltazar Bogišić, *Gragja u odgovorima iz različnih krajeva slovenskoga Juga: Zbornik sadašnjih pravnih običaja u Južnih Slovena* 1. Zagreb: JAZU, 1874; ZBB, Bogišićeva korespondencija, IV/3, Pismo Antonia [degl’]Ivellia Bogišiću (Zadar, 24. veljače 1877.)

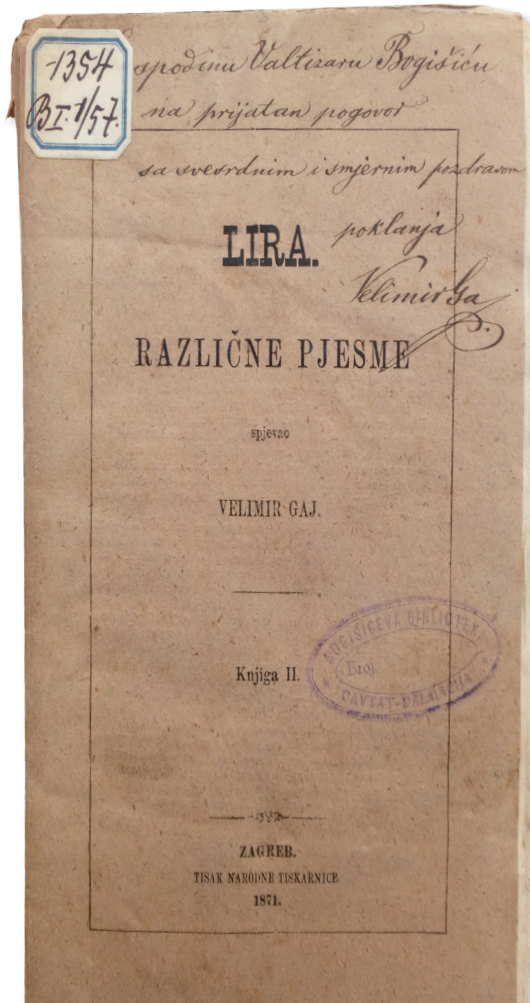
⁹⁰ ZBB, Bogišićeva korespondencija, IV/3, Pismo Antonia [degl’]Ivellia Bogišiću (Zadar, 24. veljače 1877.)

⁹¹ Antonio degl’Ivellio, *I motivi del regolamento di procedura penale attivato in Austria*. Zadar: [s. n.], 1876. (sign. D V 2/18)

⁹² Velimir Gaj, *Lira: različne pjesme, Knjiga I.* Zagreb: naklada piščeva, 1871. (sign. B I 1/56) i Velimir Gaj, *Lira: različne pjesme, Knjiga II.* Zagreb: naklada piščeva, 1871. (sign. B I 1/57)

⁹³ Vatroslav Jagić, *Građa za historiju slovinske narodne poezije*. [Zagreb]: [s. n.], 1876. (sign. C V 1/4)

⁹⁴ Juraj Kapić, *Sa putovanja*. Split: [s. n.], 1900. (sign. B II 1/6)

Slika 5. *Lira: Različne pjesme, Knjiga II.* Velimira Gaja s rukom ispisanom posvetom Bogišiću (sign. B I 1/57)

Posveta na knjizi Vatroslava Jagića najjednostavnija je od svih i glasi: “Prijatelju Bogišiću Pisac.” Bogišić ju je dobio zajedno s pismom u kojem Jagić o tome kaže nešto više: “Ja šaljem onaj isti čas, kad Vama ovo pismo nekoliko komada moje historije na uredništvo Zukunfta među kojima jedan je namijenjen Vašemu imenu; izvolite ga primiti u znak iskrena poštovanja i prijateljstva. Ja se nadam, da će uredništvo umah čim paket dospije, poslati Vaš eksemplar, kako sam mu javio, u dvorsku biblioteku; ali za taj slučaj, da toga nebi bilo,

molit ću Vas, da u njega knjigu uzištete.”⁹⁵ Mijat Stojanović svoje djelo s posvetom (“Valtazaru Dru. Bogišić u znak štovanja”) poslao je Bogišiću na pravoslavni Uskrs 1867. godine,⁹⁶ knjiga *I motivi del regolamento...*⁹⁷ s posvetom autora (“All’Illustre Dr. B[altazar] Bogišić l’amico affezionatissimo Aut[ore] Degl’Ivellio”) do Bogišića je stigla zajedno s degl’Ivelliovim pismom u veljači 1877. godine,⁹⁸ a *Sa putovanja* Bogišić je primio 1900. godine (posveta autora glasi: “Slavnom učenjaku Dru. Valtazaru Bogišiću u znak duboka štovanja”). Osim navedenih primjeraka knjiga s osobnim posvetama ispisanim rukom autora, u cavtatskoj zbirci čuva se i *Dubrovačka književnost* Ivana Stojanovića s posvetom koju je Bogišiću uputio izdavač, tj. Srpska dubrovačka akademska omladina,⁹⁹ te jedan primjerak *Iz dalekih krajeva* Frana Folnegovića s posvetom Bogišiću koju je u tiskani predgovor vješto uklopio Ivan Buratti.¹⁰⁰

⁹⁵ ZBB, Bogišićeva korespondencija, III/21, Pismo Vatroslava Jagića Bogišiću (Zagreb, 1867?). Pismo nije datirano, no s obzirom na to da je navedena knjiga izišla 1867. godine, a Jagić je upravo s ovim pismom šalje “na uredništvo Zukunfta”, za pretpostaviti je da je pismo poslao neposredno prije izdavanja *Građe za historiju slovinske narodne poezije*. Iz nastavka korespondencije očigledno je kako je i Jagićev profesor slavistike Franc Miklošič dobio jedan primjerak njegove *Historije*: “Ja sam ondje rekao, da se Vama za sada preda i onaj eksemplar, koji je Miklošiću određen; molit ću Vas dakle, da i taj pridržite kod sebe dok se Miklošič vrati iz Ischla gdje po svojoj prilici po starom običaju boravi. Izvolite mu kad se vrati izručiti moj naklon i pozdrav.” ZBB, Bogišićeva korespondencija, III/21, Pismo Vatroslava Jagića Bogišiću (Zagreb, 1867?); također vidi: N. Ivanišin, »Jagićeva pisma Valtazaru Bogišiću.«: 31.

⁹⁶ ZBB, Bogišićeva korespondencija, XXIII/2, Pismo Mijata Stojanovića Bogišiću (Zemun, O Uskrsu 1867.)

⁹⁷ Vidi bilj. 91.

⁹⁸ ZBB, Bogišićeva korespondencija, IV/3, Pismo Antonia [degl’]Ivellia Bogišiću (Zadar, 24. veljača 1877.)

⁹⁹ “P. T. Gospodinu Vlatazaru Bogišiću u znak dubokog poštovanja / Srpska Dubrovačka Akademska Omladina / Dubrovnik 27/Decembra 1900.” Ivan Stojanović, *Dubrovačka književnost*. Dubrovnik: Srpska dubrovačka akademska omladina, 1900. (sign. C III 1/19).

¹⁰⁰ Riječ je o djelu: Fran Folnegović, *Iz dalekih krajeva/Aus Fernen Landen*. Zagreb: Dionička tiskara, 1882. (sign. B I 4/31); Posveta glasi: “Seiner Hochwohlgeboren dem p. l. Herrn Dr. Bogišić erlaube ich mir diese Blätter enthaltend: Die Erlebnisse auf meiner heurigen Sommerreise in Schweden und Norwegen, welche ich in gemüthlichen Abendstunden meinem hochgeehrten Freunde, Franz Folnegović, Abgeordneten im kroatischen Landtage, erzähle habe, die er in der kroatischen belletristischen Zeitschrift ‘Vienac’ (‘Der Kranz’) veröffentlichte und nun vom Herrn Prof. M. Mandić ins Deutsche übersetzt wurden, aus besonderer Hochachtung u. Dankbarkeit darzubringen. Agram / Buratti / 3. Dec. 1882”. Ivan Buratti ili Buratti Sokčić (Imotski, 1825.- ?, između 1907. i 1911.), političar i mecena. <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=3198> (pristup: ožujak 2021).

Knjige i periodične publikacije dobivene kroz sustav pretplate

Pored spomena o pretplati na Pombinu talijansku enciklopediju, znamo kako je Bogišić za života bio pretplaćen na razne časopise koji su na njegovu parišku i druge adrese stizali iz više europskih gradova. Među onima iz Banske Hrvatske i Dalmacije u njegovoj se zbirci čuvaju izdanja časopisa *Vienac*, *Glas Matice hrvatske*, *Glasnik Matice dalmatinske*, *Domaće ognjište*, *Hrvatska smotra*, *Hrvatska misao*, *Kolo*, *Pučki prijatelj* i mnogi drugi. O Bogišićevoj ulozi u sustavu pretplate¹⁰¹ ponajbolje svjedoči korespondencija s Velimirom Gajem.¹⁰² Gaj u prvom pismu koje se čuva u Bogišićevoj zbirci u Cavtatu, onom od 25. travnja 1871, moli Bogišića da “pet iztisaka II. ‘Lire’ izvoli primiti, bolje reći, porazdieliti, kako sam jih naznačio”.¹⁰³ Godinu dana kasnije zamoljen je da raspodijeli osam primjeraka djela *Časovi književne zabave*¹⁰⁴ od kojih je jedan bio predviđen za Bogišića, četiri za neimenovane pretplatnike i još tri “pošto mi je znano, da u Odesi ima više znatnih ljubitelja naše knjige i slavofila, koji su veoma imućni i darežljivi”.¹⁰⁵ Pred Božić 1875. Bogišić je primio *Književnu obznanu* kojom Gaj “ljubitelje i ljubiteljke naše knjige” poziva na pretplatu, a u koji je uklopljena rukom ispisana poruka za Bogišića: “U ovo ime liepo molim Vas, veleučeni gospodine i prijatelju, da izvolite poduprijeti ovaj moj trud, uzev po koji iztisak ove moje knjige.”¹⁰⁶ Riječ je o djelu *Knjižnica Gajeva* iz 1875. čiji se jedan primjerak nalazi u Bogišićevoj zbirci u Cavtatu.¹⁰⁷ Gaj u *Obznani* navodi

¹⁰¹ Bogišićevi naponi da pojedine primjerke Gajevih djela plasira na strano tržište smještaju ga na mjesto distributera u teorijskom modelu proučavanja povijesti knjige kako ga je definirao Robert Darnton. Darntonov tzv. komunikacijski krug prikazuje put knjige od autora preko izdavača, tiskara, distributera i prodavača do čitatelja. R. Darnton, »What is the History of Books?«: 110-113; D. Šporer, *Uvod u povijest knjige*: 28-30.

¹⁰² Prepiska Velimira Gaja sastoji se od tri pisma i jednog štampanog priloga s porukom za Bogišića. Korespondencija obuhvaća razdoblje od 25. travnja 1871. do 20. prosinca 1875. godine.

¹⁰³ ZBB, Bogišićeva korespondencija, XVI/1, Pismo Velimira Gaja Bogišiću (Zagreb, 25. travnja 1875.)

¹⁰⁴ *Književna zabava hrvatsko-srbska* (Zagreb, 1869-1872, sv. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7), odnosno *Časovi književne zabave za hrvatski i srpski narod* (Zagreb, 1870-1872, sv. 5, 6, 7). Gaj je ove knjige ispunjao pripovijetkama i pjesmama, priložima o izdavaštvu na slavenskim jezicima i sl. Spomenuti se primjerak čuva u cavtatskoj zbirci pod signaturom B XII 2/65: Velimir Gaj, *Časovi književne zabave*. Zagreb: vlastita naklada, 1872.

¹⁰⁵ ZBB, Bogišićeva korespondencija, XVI/3, Pismo Velimira Gaja Bogišiću (Zagreb, 5. travnja 1872.)

¹⁰⁶ ZBB, Bogišićeva korespondencija, XVI/1a, Štampani prilog s porukom Velimira Gaja Bogišiću (Zagreb, 15. prosinca 1875.)

¹⁰⁷ Velimir Gaj, *Knjižnica Gajeva: ogled bibliografskih studija*. Zagreb: vlastita naklada, 1875. (sign. B XII 2/66).

i razloge pozivanja na pretplatu: “Neprevi dovoljno pomoći k izdanju, naumio sam k predbrojbi pozvati narod, da nabavi počastno ovo spomen-djelo.” Ko- načno, u pismu upućenom svega pet dana kasnije, 20. prosinca 1875. godine, Gaj moli Bogišića da mu isplati dotadašnja dugovanja: “Kako se iz priložene predatnice pod ./ razbira, od mene ste primili mojih knjiga u vriednosti od 8 st[otinjaka]. A ja još nisam dobio ovoga iznoska. S toga, pošto sam potreban, liepo Vas molim na korist našoj knjizi kano čuvena i poštena rodoljubca, da bez odolake i bez daljne, javne opomene ovamo pošaljete, koliko mi dugujete, to jest: osam (8) st[otinjaka] a[usrijeske] vr[ijednosti].”¹⁰⁸ Iz Gajevih se pisama možda ponajviše naslućuje Bogišićeva uloga u sustavu pretplatništva, a koja je bila znatno veća od one pasivnog promatrača ili pukog pretplatnika. Bogišić je, sudeći po analiziranoj korespondenciji, sudjelovao u raspačavanju knjiga drugim pretplatnicima, a razgranatom mrežom svojih poznanstava aktivno je doprinio boljem uspjehu plasiranja djela naših književnika i drugih autora na, kako to Stipčević kaže, “nesređeno i nerazvijeno knjižarsko tržište”.¹⁰⁹

Osim kroz sustav pretplate, fond knjiga povećavao se i zato što je Bogišić kao redoviti član JAZU-a primao najvažnije nizove Akademijinih publikacija.¹¹⁰ Tako se među izabranom građom u njegovoj zbirci našlo 29 svezaka *Starina*, 26 svezaka Akademijina *Rječnika hrvatskog ili srpskog jezika*, 12 svezaka *Monumenta historico-juriidica Slavorum meridionalium*, 26 svezaka *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium*, 3 sveska *Diplomatička zbornika Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, 24 broja periodične

¹⁰⁸ ZBB, Bogišićeva korespondencija, XVI/2, Pismo Velimira Gaja Bogišiću (Zagreb, 20. prosinca 1875.)

¹⁰⁹ Brojnost čitatelja koji su novčanim doprinosima podupirali tiskanje određene knjige bio je odraz uspješnosti konkretnog djela, posebice ako se na pretplatničkoj listi našlo ime kakvog velikodostojnika. Nakladnicima je time bio zajamčen veći uspjeh na tržištu, dok je pretplatniku njegovo ime na listi povećavalo ugled u društvu. O pretplatničkim listama vidi: Jelena Lakuš i Jelena Vukadin, »Pretplatničke liste kao izvor podataka za povijest knjige i čitanja: primjer pretplatničkih lista knjiga tiskanih u Dalmaciji u prvoj polovici 19. stoljeća.« *Libellarium* 5/1 (2012): 33-70. Mali broj pretplatnika, s druge strane, bio je problem s kojim su se suočavali mnogi autori i nakladnici. Vatroslav Jagić u jednom pismu Bogišiću kao najveći uzrok tog problema navodi siromaštvo i nizak interes za knjige: “U nas kako je veliko siromaštvo a velik luksuz, kupili bi ljudi knjigu istom onda, kad su sve druge potrebe namirili, jer se još uvijek drži, da je trošak na knjigu - suvišan.” ZBB, Bogišićeva korespondencija, III/10, Pismo Vatroslava Jagića Bogišiću (Zagreb, 1866?); također vidi: N. Ivanišin, »Jagićeva pisma Valtazaru Bogišiću.«: 25.

¹¹⁰ Više o Bogišiću i Jugoslavenskoj akademiji vidi: Hodimir Sirotković, »Baltazar Bogišić i Jugoslavenska akademija.«, u: *Spomenica posvećena akademiku Baltazaru Bogišiću* (u povodu 150-e obljetnice rođenja). Zagreb: JAZU, 1986: 6-22.

publikacije *RAD Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, 14 svezaka *Djela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, 18 knjiga niza *Stari pisci hrvatski*, 4 knjige niza *Građa za povijest književnosti Hrvatske* i 22 broja *Zbornika za narodni život i običaje južnih Slavena*. Među stranicama XXIII. knjige periodične publikacije *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* iz 1873. godine nalazi se i potvrda tajnika Akademije Josipa Torbara o poslanom primjerku u Odesu, gdje je Bogišić tada boravio.

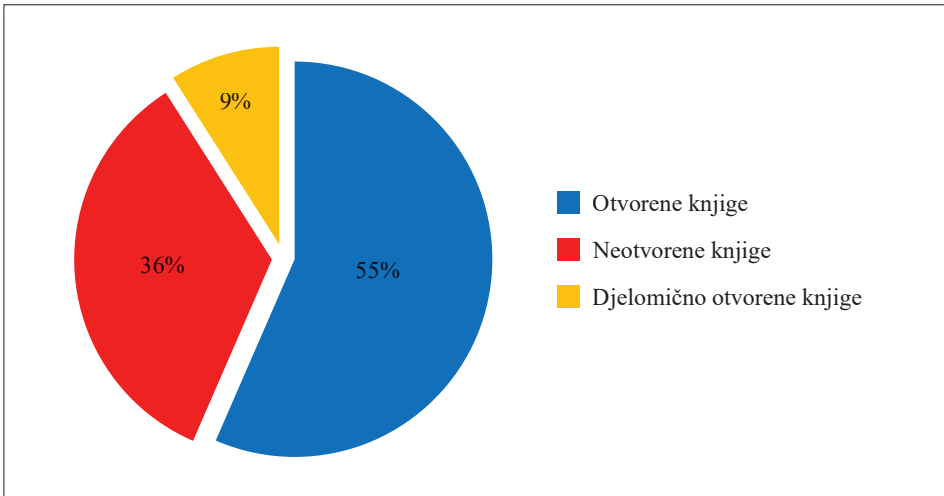
Odnos prema knjigama

Nemoguće je pouzdano utvrditi koliko je knjiga iz svoje priručne biblioteke Bogišić uistinu pročitao. Nisu, naime, sve knjige koje je posjedovao ni mogle biti pročitane za trajanja jednog ljudskog vijeka, niti je svaka knjiga koju je pročitao nužno završila u njegovu posjedu. Za neke se vlastite primjerke pouzdano može utvrditi kako ih nije čitao jer trećinu nije ni otvorio. Pod neatvorenim knjigom podrazumijeva se ona s uvezanim, ali neizrezanim arcima, odnosno knjiga kojoj je najčešće otvoren ili djelomično otvoren tek prvi arak, dakle onaj s naslovnom stranicom, sadržajem i predgovorom.¹¹¹ Toj kategoriji pripada 145 od ukupno 445 obrađenih primjeraka tiskane građe. Uzevši u obzir, međutim, njegovu zamisao o osnivanju javne biblioteke u Dubrovniku, za pretpostaviti je da su se pojedini naslovi na policama njegove knjižnice našli kao zalag budućnosti.

Nešto preko polovice analiziranih knjiga Bogišić je razrezao (55%), pa se može pretpostaviti da ih je pomnije proučavao, čitao ili barem pregledao. Manji broj svezaka (9% uzorka) tek je djelomično otvoreno. Primjerice, u 17. svesku periodične publikacije *RAD* iz 1874. otvoren je, pored prvog, arak s prilogom koji ga je zanimao, a koji je na nekoliko mjesta označen i podcrtavanjem. Zapisi na marginama teksta i njegovo podcrtavanje su inače izvrstan pokazatelj intenziteta čitanja odnosno nečijeg odnosa prema sadržaju knjige. Na temelju prvog uvida u odabranu građu, otprilike 15% knjižne građe sadrži marginalije. Trećina knjiga s Bogišićevim bilješkama književna su djela, gotovo trećina knjiga povijesnog je karaktera, a ostatak se odnosi na djela iz područja jezika i lingvistike, društvenih znanosti (pravo i pravna znanost te javna uprava), obrazovanja, kulturne

¹¹¹ Nije moguće pouzdano znati koliko je prvih araka otvorio sam Bogišić, a koliko netko drugi jer su knjigama iz biblioteke nakon Bogišićeve smrti rukovali mnogi.

Grafikon 6. Udio posve otvorenih, neotvorenih (s uvezanim, ali nerazrezanim arcima) i djelomično otvorenih knjiga

Izvor: ZBB, Bogišićev arhiv: biblioteka (445 djela)

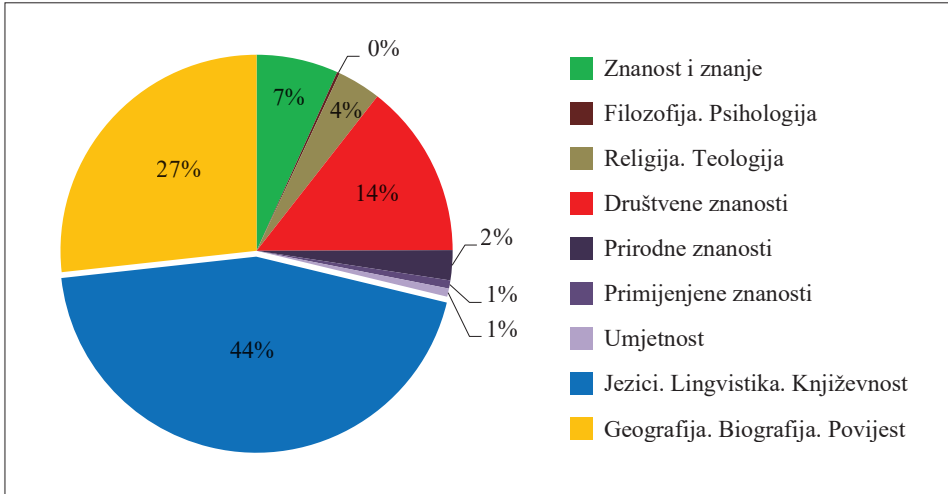
antropologije i etnografije. Sudeći po intenzitetu zapisa na stranicama pojedinih djela, Bogišić se najintenzivnije koristio knjigama iz sfere prava i pravne znanosti, a tek potom povijesnim i književnim djelima, što s obzirom na njegove profesionalne interese i ne čudi. Nereprezentativnost uzorka, međutim, ne dozvoljava donošenje preciznih zaključaka do kojih bi se pak moglo doći tek uvidom u cjelokupnu građu, a koju zbog njezina opsega u trenutku pisanja rada nije bilo moguće obraditi.

Kategorije sadržaja

Baltazar Bogišić gajio je eklektičan ukus i posjedovao knjige najrazličitijih žanrova. U izabranoj građi prevladavaju književna djela za koja je interes isuviše općenit, a da bi se namjera njihova sakupljanja mogla precizno definirati. U velikom broju slučajeva radi se o autorima koji su bili Bogišićevi suvremenici pri čemu je često riječ o sudionicima hrvatskog narodnog preporoda ili pristašama sveslavenske ideje. Među njima nalaze se djela Stanka Vraza, Mirka Bogovića, Matije Bana, Vjenceslava Novaka i mnogih drugih. Osamnaest djela među analiziranom građom pripada nizu *Stari pisci hrvatski* među kojima je najviše dubrovačkih pisaca za koje se Bogišić zanimao još u dječjačkoj

Grafikon 4. Udio različitih kategorija sadržaja izabrane knjižnične građe iz Bogišićeve zbirke u Cavtatu

Izvor: ZBB, Bogišićev arhiv i biblioteka (445 djela)

dobi,¹¹² a tu su i djela autora koje je poznao i s kojima se dopisivao.¹¹³ Od tiskovina vezanih uz jezike i lingvistiku tek je jedna knjiga iz područja općih pitanja lingvistike i književnosti,¹¹⁴ osamnaest ih se odnosi na razne gramatike, a ostatak su rječnici.¹¹⁵ Gotovo trećina ih se bavi povijesnim temama, no uglavnom se radi o Akademijinim izdanjima. To su *Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium*, *Monumenta historico-juridica Slavorum Meridionalium*, *Starine i Diplomatički zbornik*, a osim toga i Kukuljevićev *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku* u izdanju *Društva za jugoslavensku povjestnicu i starine*. Pored izdanja iz serija tu su i pojedinačna djela Vjekoslava Klaića, Šime Ljubića, Franje Račkog, Natka Nodila, Tadije Smičiklase i nekoliko drugih autora. Bogišić je kao pravnik posjedovao i knjige iz područja prava i javne

¹¹² Riječ je o djelima Marina Držića, Dominka Zlatarića, Junija Palmotića, Mavra Vetranića, Ivana Gundulića, Nikole Nalješkovića i nekih drugih, a tu su i djela Marka Marulića, Petra Hektorovića i Hanibala Lucića.

¹¹³ Primjerice, Velimir Gaj, Mijat Stojanović, Vatroslav Jagić, Juraj Kapić i drugi.

¹¹⁴ Tomo Maretić, *Istorija hrvatskoga pravopisa latinskijem slovima*. Zagreb: JAZU, 1889.

¹¹⁵ Osim 26 svezaka Akademijina *Rječnika* u Bogišićevoj se zbirci u Cavtatu nalaze i tri rječnika koje je uredio Dragutin Antun Parčić i *Ručna knjiga najnuždniih pravdoslovnih riečih, izriekah i obraznicah* Božidara Petranovića.

uprave,¹¹⁶ a s obzirom na njegove profesionalne interese ne čudi što su se među građom našla i 22 sveska *Zbornika za narodni život i običaje južnih Slavena*.¹¹⁷ Knjige religijske tematike čine tek manji dio Bogišićeve biblioteke, a još ih se manje bavi geografijom, prirodnim znanostima ili umjetnošću.¹¹⁸ Sve u svemu, s obzirom na širinu njegovih interesa,¹¹⁹ a dijelom i na izdavačku praksu, ne čudi da su mjesto u njegovoj knjižnici našle knjige iz gotovo svih područja iako ne u podjednakom omjeru.

Zaključak

Iako stranice i stranice knjižne građe koja se čuva u Zbirci Baltazara Bogišića u Cavtatu svjedoče o položaju knjige u drugoj polovici 19. stoljeća, intenziviranju djelatnosti u tiskarstvu i nakladništvu te obrazovanju sve širih slojeva čitateljstva, ovaj je rad fokusiran isključivo na čitateljske navike i interese izvornog vlasnika knjižnice. Valja ponoviti da se dobiveni podaci temelje na analizi manjeg dijela građe koja se odnosi na domaća izdanja tiskana za vrijeme njegova života, pa rezultati istraživanja tek daju naslutiti profil Bogišića kao čitatelja. Iako izrazito međunarodno orijentiran znanstvenik, sa snažnim kontaktima u inozemstvu gdje je i proveo veći dio života, Bogišić nije izgubio kontakte s knjižnom produkcijom u domovini. Knjige je trajno nabavljao kupovinom, preko sustava pretplate i dobivao na dar, posuđivao ih je i njima se koristio u javnim čitaonicama. Do knjiga je dolazio osobno ili posredstvom prijatelja i kolega, kojima je i sam često bio na usluzi pri potrazi za djelima do kojih oni vlastitim naporima nisu mogli doći. O tome svjedoče potvrde o kupljenim i posuđenim knjigama, isječci iz novina s reklamama za prodaju knjiga, odabrana korespondencija te osobne posvete koje su Bogišiću upućivali autori pojedinih djela. Građa koju je za života na različite načine prikupio imala je poslužiti kao temelj javnoj biblioteci u Dubrovniku, o kojoj je maštao.

¹¹⁶ Od knjiga i periodičnih publikacija koje pripadaju području društvenih znanosti, njih 47,5% bavi se temama iz područja prava i javne uprave.

¹¹⁷ Osim toga, iz područja kulturne antropologije, etnografije, običaja i dr. posjedovao je i knjige Ivana Augusta Kaznačića, Mijata Stojanovića, Vicka Adamovića i nekoliko manje poznatih autora.

¹¹⁸ Među analiziranom građom nalazi se šest djela iz područja geografije, po jedno djelo iz područja kemije, geologije i paleontologije, tri iz područja botanike i pet iz zoologije. Među knjigama iz područja umjetnosti su *Opis jugoslavenskih novaca* Šime Ljubića i *Slovník umjetnikah jugoslavenskih* Ivana Kukuljevića Sakcinskog.

¹¹⁹ V. Bogišić, »Autobiografija.«: 75, 69-70.

Međutim, nisu poduzeti konkretni koraci za ostvarenje te ideje, a Bogišić je prerano umro. U njegovoj se knjižnici, koja je danas dio njegove zbirke u Cavtatu, čuvaju klasična književna djela mnogih dubrovačkih pisaca, ali i ona Bogišićevih suvremenika i to nerijetko pristaša sveslavenske ideje, knjige i periodične publikacije koje se bave povijesnim temama te brojni rječnici i gramatike. Zapravo, na policama njegove knjižnice našla se građa iz gotovo svih područja ljudskog znanja, ali posvećena “ozbiljnom znanstvenom obrazovanju, a ne ni pokvarenju ni zabavi”.¹²⁰ Većina djela tiskana je na hrvatskom, no tu su i knjige na latinskom, talijanskom i njemačkom, kao i knjige s tekstovima na francuskom, ruskom, bugarskom, mađarskom, slovenskom i srpskom jeziku (uz napomenu da sam Bogišić nikad nije inzistirao na distinkciji između hrvatskog i srpskog jezika). Većina je knjiga pisana latinicom, ali manjim dijelom i drugim pismima (najčešće srpskom ćirilicom). Intenzivnije se služio djelima iz područja prava i javne uprave, etnografije i kulturne antropologije. To potvrđuju zapisi na marginama koji pokazuju da nije svu građu čitao jednakim intenzitetom, a neotvoreni arci da neke knjige i periodične publikacije nije ni čitao. Iz navedenoga se može zaključiti da je Bogišić čitao ponajviše iz profesionalnih pobuda, ali da su ga ljubav prema pisanoj riječi i urođeni interes za znanjem usmjeravali i prema drugim kategorijama. Intenzitetu čitanja, međutim, potrebno je posvetiti puno više pažnje da bi se donijeli precizniji zaključci. Ovim je radom, naime, tek dobiven uvid u svijet knjiga kojima je Baltazar Bogišić bio okružen, ali mogao bi poslužiti kao osnova za daljnja istraživanja koja bi omogućila da se do kraja upozna profil Bogišića kao čitatelja.

---

¹²⁰ “Da ima knjigah koje se nesmiju davati na čitanje, to se razumije, jer nevjerujem, da će iko promisliti, da je pristojno u biblioteci davati obscoena ili romane čitati; u zavodu, koji je opredieljen ozbiljnom znanstvenom obrazovanju, a ne ni pokvarenju ni zabavi.” V. Bogišić, *O preuredjenju narodnoga Muzeja u Zagrebu*: 28.

IZBOR PISAMA IZ BOGIŠIĆEVE PREPISKE O NABAVI I KOLANJU KNJIGA

Velimir Gaj

1.

Velimir Gaj – Baltazaru Bogišiću. Zagreb, 25. travanj 1871.

Mnogopoštovani gospodine!

Zahvaljujuć Vam na priposlanu spisu, o kojem ću potanje u "Pogledu po slavenskom svijetu" progovoriti,¹²¹ šaljem Vam pet iztisaka II. "Lire"¹²² s ponižnom molbom da jih izvolite primiti, bolje reći, porazdieliti, kako sam jih naznačio.

Ujedno Vam i g[ospodinu] Grigoroviću preporučujem oglas novoga, narodno-modernoga djela svoga pod imenom: "Časovi književne zabave"¹²³, da biste mi ga podpomogli ikolikom predplatom iz Odese.

Na prijatan pogovor predajuć opremljenu knjigu Vam i g[ospodinu] Grigoroviću, pa i g[ospodinu] Vasiliju S. Pelagiću, komu upravo čestitam, što je iz turskoga jarma srećno k braći svojoj uskoćio, i g[ospodinu] Luci Vukaloviću, slavnomu vojvodi, ostajem sa svesrdnim i smjernim pozdravom

U Zagrebu 25. trav[nja] 1871.

Vaš Velimir Gaj

---

¹²¹ Riječ je o Bogišićevu uvodnom predavanju održanom na Sveučilištu u Odessi 1870. godine, u kojemu se izjašnjava kao pristalica pravno-povijesne škole Friedricha von Savignyja. Gaj u *Časovima književne zabave* 1872, u prilogu *Pogled po slavenskom svijetu. Knjigopisni prilozi godini 1870. i 71.*, upozna je svoje čitatelje sa spomenutim Bogišićevim predavanjem izvorno objavljenim 1870. pod naslovom *O naučnoj razradotkji istoriji slavjanskoga prava*. Vidi: Velimir Gaj, *Časovi književne zabave*. Zagreb: Tisak narodne tiskarnice, 1872: 132; prijevod je objavljen 1874. u mjesečniku *Pravo* u tri nastavka: Valtazar Bogišić, »O znanstvenom razlaganju povijesti slavenskog prava.« *Pravo* 11/1 (1874): 11, 321; Valtazar Bogišić, »O znanstvenom razlaganju povijesti slavenskog prava.« *Pravo* 12/1 (1874): 353-361; Valtazar Bogišić, »O znanstvenom razlaganju povijesti slavenskog prava.« *Pravo* 13/1 (1874): 3-11. Također vidi: Dalibor Čepulo, »Baltazar Bogišić u časopisima 'Pravo' i 'Mjesečnik Pravnčkoga društva u Zagrebu'.«, u: *Povijest i sadašnjost građanskih kodifikacija. Baltazar Bogišić (Rijeka +1908. - 2008.)*. Rijeka: Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2014: 35-36.

¹²² Vidi bilj. 92.

¹²³ Vidi bilj. 104.

2.

Velimir Gaj – Baltazaru Bogišiću. Zagreb, 5. travanj 1872.

Veleučeni gospodine i ljubazni moj prijatelju!

Eto Vam šaljem osam upisanih i adresovanih iztiskaka književne zabave pod imenom: "Časovi"! Dakle sam Vam pridodao tri iztiska na pet predplaćenih. Zato od Vas očekujem, da ćete mi čas prije poslati novce.

A nadam se, da ćete mi i na "Liru" naknadno priposlati predplatu, ili uobće književnu podporu na malo priznanje, pošto mi je znano, da u Odesi ima više znatnih ljubitelja naše knjige i slavofila, koji su veoma imućni i darežljivi, kano što je po imenu: Srbin Vučetić, pa i drugi.

Izvolite mi prvom poštom poslati, što ćete pokupiti! Mojih pjesama još ima u skladištu.

Uvjeravajuć Vas prijateljskoj zahvalnosti, svesrdno Vas pozdravlja u Zagrebu 5. trav[nja] 1872.

Vaš prijatelj i poštovatelj,
Velimir Gaj

3.

Velimir Gaj – Baltazaru Bogišiću. Zagreb, 15. prosinac 1875.¹²⁴

KNJIŽEVNA OBZNANA.

—
Narod bez narodnosti jest tielo bez kosti. [Ga]j.

Moj je trud, posvećen spomenu otčevu i našem sveučilištu, uresnim izdanjem ugledao svieta pod nadpisom:

KNJIŽNICA GAJEVA.¹²⁵

Ogled bibliografskih studija.

Osim ogledala velike dragocjene narodne knjižnice ovaj spis, 15 ¼ tabaka velik, pod naslovom:

---

¹²⁴ Dio ispisan rukom naveden je u kurzivu.

¹²⁵ Vidi bilj. 107.

“Smotra o otčinskoj knjižnici”¹²⁶

mjesto uvoda donosi dio k u l t u r n e, prosvjetne poviesti o predporodjaju našega naroda, naše narodnosti i književnosti, i ulomak vjekopisa, što ga je pokojni moj roditelj spisao, čest a v t o b i o g r a f i j e njegove. Izdanje je drvoreznim likom i svojeručnim podpisom njegovim urešeno.

Neprihvativ dovoljno pomoći k izdanju, naumio sam k predbrojbi pozvati narod, da nabavi počastno ovo spomen-djelo.

I ovako liepo molim ljubitelje i ljubiteljke naše knjige, navlast one, koje sam drugom prigodom u pomoć pozvao, da mi se č a s p r i j e odzovu.

Predplata iznosi 1 st[otinjak] 50 novč[ića], te se neka šalje m e n i. Poslije će ciena knjizi poskočiti na 2 st[otinjka] Na p o u z e ć e opremam knjigu poimenice znatnim podupiračem naše književnosti, na deset iztisaaka pridajući po jedan besplatno. Uzdám se u rodoljublje njihovo, da će primiti ovaj moj trud. *U ovo ime liepo molim Vas, veleučeni gospodine i prijatelju, da izvolite poduprieti ovaj moj trud, uzev pokoji iztisaak ove moje knjige. Sa osobitijem poštovanjem*

U Zagrebu 1875.

Vaš: Velimir Gaj.

15/12.

Mijat Stojanović

1.

Mijat Stojanović – Baltazaru Bogišiću. Zemun, [21. travnja] 1867.

U Zemunu o Uskrsu 1867.¹²⁷

Veleccienjeni Gospodine!

Usljed Vašega prijateljskoga dopisa od 28. Veljače svojski sam nastojao pribavit si svekolike koledare, časopise i druge spise, koji su u Zemunu izašli; ali u svih onih, koji mi dodjoše do ruke nisam našao mnogo materiala za Vašu potrebu, i što sam ga malo našao, evo šaljem u prilogu. Šaljem Vam i nješto materiala za ekonomičko bavljenje naroda i nekoliko tehničkih imena orudja pojedinih zanata i radnja. Pokušao sam takodjer odgovoriti na Vaša pitanja

¹²⁶ Misli se na predgovor *Knjižnici Gajevoj*.

¹²⁷ Iako su i Baltazar Bogišić i Mijat Stojanović bili rimokatolici, ovdje je riječ o pravoslavnom Uskrsu koji je 1867. godine obilježen 21. travnja.

u poslu opisivanja pravnijeh običaja, koji u narodu živu. U koliko mi je to pošlo za rukom, izvolite presuditi. Milo će mi biti, ako sam Vam s ovim mojim malim trudom učinio kakvu uslugu.

Dobio sam Vaše poklonjeno mi djelo “Pravni običaji u Slovena”. Liepa hvala. Ono isto nalazim i u Književniku; ali ovako za sebe mnogo je zgodnije.¹²⁸

Molim liepo, ako bi Vam se u Beču desila prilika, da bi mogli u kojeg anti-kvariste dobiti za mene XXXI. Bändchen “William Shakespeare’s sämmtliche dramatische Werke. Übersetzt im Metrum des Originals, Wien. Druck und Verlag von J. P. Sollinger 1826”.¹²⁹ Nedavno kupio sam na dražbi to djelo u 43 mala svezčića, pa kad sam djelo pregledao, našao sam, da neima 31.voga svezčića. Budite tako dobar, i propitajte ulučivši čas, bili mogo taj svezčić dobiti, i tako cielo djelo dopuniti. Ako bi mogo, bilo bi mi jako milo.

Oprostite mi, što Vam dosadjujem, i uvjereni budite, da sam uvijek pripravan na svaku moguću uslugu, i dočim Vas iskreno pozdravljam, želeć Vam ujedno veselo i srećno Alleluja - *Слава теби Боже! Крустос воскрепе!* Ostajem visoko Vas cieniēci i iskreno ljubeći domorodnom čistom ljubavi

Vaš

znanac i prijatelj

Mijat Stojanović

*Šaljem Vam skupa svoju Sbirku*¹³⁰ u znak štovanja, i molim za uztrajno prijateljstvo.

2.

Mijat Stojanović – Baltazaru Bogišiću. Zemun, 16. svibanj 1867.

U Zemunu 16. Svibnja 1867.

Velecienjeni Gospodine,

Mili i Dragi Prijatelju!

Vaše prijateljsko pismo od 29. Ožujka o[ve] g[odine] skupa sa poslanim mi 31. svezčićem Shakespearovijeh dramatičkih dijela primio sam u svoje vrijeme. Hvala Vam velika na pošiljki.

¹²⁸ Vidi bilj. 83.

¹²⁹ Vidi bilj. 85.

¹³⁰ Vidi bilj. 82.

Što mi pišete poradi materiala etnografičkoga, trudim se neprestano još više toga ovdje naći, i ako još što nadjem, mahom ću Vam izručiti.

Ja sam Vam svom dušom i svojom malom silom na usluzi, samo da mogu, nakupio bi Vam pune tarnice, što želite, pa da pod Vašom vještom rukom postane za naš mili slavljski rod haznom velikoga blaga. Primite iskreni pozdrav od mene i moje supruge, i budite uvjereni; da Vas koliko počtuje, toliko iskrenom domorodnom ljubavlju ljubi...¹³¹

Antonio degl'Ivellio

1.

Antonio degl'Ivellio – Baltazaru Bogišiću. Zadar, 24. veljače 1877.

U Zadru 24-2, 1877.

Moj dragi Baldo!

Evome napokon uvjereni, da ti niesi primio jednu moju knjigu! Po tvojoj priporuci, odma nakon tvoga prolazka preko Zadra, ja sam se obratio gospodinu Salghetti-u, a on mi pridade 11 ili 12 fotografija svojih radnja sa odnosnim tomačnim kazalom i tri svoje slike, za da sve to pošaljem tebi.¹³² U ono isto doba, sublizu, primih od L[avoslava] Hartmana iz Zagreba po tvome nalogu na dar jedan esemplar tvoga dragocijenjenog Zbornika.¹³³ To me je omelo, te ne znajući više dje si se ondar uprav nahodio, pokušah pisat ti u Pariz, za ti zahvaliti na mili dar, i za te upitati dje i kako bi želio da ti šaljem što mi je Salghetti bio pri do. Na tu moju knjigu čeko sam uzalud odgovora, a neprimajući ga nakon nekoliko mjeseca, nado sam se od dana do dana tvoga povratka. Na svrhu, biće sad okolo dva mjeseca, došo je k meni Artale¹³⁴ na ime Salghetti-ovo, i reče mi da mu vratim svaku, a da bi ti on upravo sve poslo zajedno sa još nešto što si mu bio naredio. Ja mu vratih sve, a cienim da ćeš do danas bit sve i primio.

¹³¹ Kraj pisma je oštećen. (nap. D. E.)

¹³² Francesco Salghetti-Drioli (Zadar, 1811 - Zadar, 1877), slikar podrijetlom iz obitelji poznatih proizvođača maraskina. Studirao je u Rimu i Veneciji, a od 1843. djeluje u Zadru. Slikao je alegorijske, biblijske i povijesne kompozicije te portrete u duhu talijanskog akademizma. Njegovi crteži često su nadahnuti zadarskim krajolicima, dalmatinskim nošnjama i prizorima iz narodnog života. Vidi: *Franjo Salghetti – Drioli*, ur. Ivo Petricioli. Zadar: Galerija umjetnina i Institut za povijest umjetnosti, 2003.

¹³³ Baltazar Bogišić, *Gragja u odgovorima iz različnih krajeva slovenskoga Juga: Zbornik sadašnjih pravnih običaja u Južnih Slovena 1*. Zagreb: JAZU, 1874.

¹³⁴ Vidi bilj. 72.

Nazad dvije nedjelje primih, baš kad je vrvio saborskin bulikan, tvoj članak o nazivlju u zakonima,¹³⁵ nazad dva dni francusku knjigu Demelić-a,¹³⁶ a sinoć tvoju knjižicu 17 tekućega, koju odpišujem odma, sasvim da sam priko obična zabavljen poslima zemaljskog odbora i pokrajinskoga učionskoga vieća, kojim je zavodima, kako znaš, od nazad sedam mjeseca bila prestala svaka djelatnost.

Ja ću koliko brže spraviti za Narodni list jednu kratku obznanu o radnji Demelića, a čekat ću da mi ti pišeš za rijet o njom šta dalje kako bolje budem znao.

Ovom istom poštom šaljem ti jedan exemplar moga djela o kaznenom postupniku.¹³⁷ Primi je kao biljeg moga prijateljstva, i reci mi slobodno ako ti se čini da šta vriedi.

O našim stvarima pokrajinskim mislim te dobro obavjestite na po putu naših novina, koje ćeš s rodoljuba i ako na kratko djegod čitati, te ti ja o njima i ne pišem.

Ostani mi zdrav, i budi uvjeren vadašnjega moga prijateljstva

Tvoj srdačni Ivellio

Napomenuo sam Artali knjigu Zanelle,¹³⁸ ali mi je on odgovorio da ju je svudar isko bez je naći, da će je još tražiti, te, bude li je našo, da će ti je

¹³⁵ Valtazar Bogišić, »Stručno nazivlje u zakonima. Pisma prijatelju filologu.« *Pravo* 44/4 (1876): 225-240. Isti je članak već sljedeće godine, a potom i 1888. prenio *Mjesečnik pravničkog društva u Zagrebu*: Valtazar Bogišić, »Stručno nazivlje u zakonima.« *Mjesečnik pravničkog društva u Zagrebu* 3/1 (1877): 19-30; Valtazar Bogišić, »Tehnički termini u zakonodavstvu.« *Mjesečnik pravničkog društva u Zagrebu* 14/1 (1888): 1-19. Više o različitim izdanjima Bogišićeva članka vidi: Dalibor Čepulo, »Baltazar Bogišić u časopisima "Pravo" i "Mjesečnik Pravničkoga društva u Zagrebu".«: 50-51, 52-54.

¹³⁶ Fedor Demelić, *Le droit coutumier des Slaves meridionaux d'après les recherches de V. Bogišić*. Paris: Ernest Thorin, 1876; Fedor Demelić (Budim, 1832 - Beč, 1900), historičar, pravnik i dvorski savjetnik u kabinetskoj kancelariji u Beču. U pariškom časopisu *Revue de législation ancienne & moderne française et étrangère* 1876. je objavio niz članaka u kojima analizira Bogišićev *Zbornik sadašnjih pravnih običaja u Južnih Slavena* iz 1874. Ti su članci sakupljeni u gore navedenom separatu. Monica Priante, »Običajno pravo kao mjesto izgradnje "nacije": elementi za čitanje djela Fedora Demelića "Le droit coutumier des Slaves Méridionaux d'après les recherches de M. V. Bogišić" (Pravni običaji kod Južnih Slavena na temelju istraživanja V. Bogišića).«, u: *Baltazar Bogišić i njegovo doba u intelektualnohistorijskoj perspektivi*, ur. Drago Rokсандić i Branimir Janković. Zagreb: FF Press; Poslijediplomski doktorski studij moderne i suvremene hrvatske povijesti u europskom i svjetskom kontekstu Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2012: 81-92.

¹³⁷ Vidi bilj. 91.

¹³⁸ Vidi bilj. 73.

poslati. Ja ti mogu kazati da će bit puno trudno da je nadje, zašto je više nestalo iztisaka. Ja imam jedan, ali mi služi svakog časa: nego, ako mi obećaješ da ćeš mi je brzo vratiti, ja ću ti poslat moga dje mi budeš pisati. Zdravo!

BALTAZAR BOGIŠIĆ'S READING CULTURE

DANIJELA ERAK

Summary

Historians, legal scholars, ethnographers and other experts have hitherto taken great interest in most diverse aspects of Baltazar Bogišić's private and professional life, yet none of them have studied Bogišić as a reader. Therefore, the aim of this article is to provide at least a partial insight into Bogišić's reading interests on the basis of the material and content characteristics of one part of the rich library holdings of the Baltazar Bogišić Collection in Cavtat, interpretation of the selected correspondence, preserved receipts of the acquisition and borrowing of books, as well as the books mentioned in Bogišić's (auto)biography. The insight is partial due mainly to the fact that the results are based on the analysis of non-foreign publications printed during his lifetime, thus leaving the full profile of Bogišić as a reader incomplete.

The analysis of the selected materials has shown that Bogišić acquired books by purchase or via subscription, received them as a gift, borrowed and used them in public reading rooms. He amassed classical literary works, books and periodicals dealing with historical topics, along with numerous dictionaries and grammar books. Bogišić focused his reader's zeal on the works in the field of law and public administration, ethnography and cultural anthropology. Bogišić's margin notes confirm that he was not equally immersed in all the readings, while still uncut pages of some books and periodicals testify to their unread status. The majority of works have been printed in Croatian, though books in Latin, Italian and German also add to the collection, that is, books containing texts in the French, Russian, Bulgarian, Hungarian, Slovenian and Serbian language. Most books are written in Latin script, and to a lesser extent in other scripts (most commonly Serbian Cyrillic). The collection that Bogišić amassed during his lifetime was to serve as the foundation for a public library in Dubrovnik, yet this goal, due partly to his early death, was never accomplished.

